

Slottes Beliggenhed, Udseende og indretning.

Den skønne Egn mellem Skanderborg og Silkeborg med sin lange Kæde af Søer og Aaer – Landets smukkeste og længste – sine efter danske Forhold mægtige Bakkerækker – nogle af Landets længste og højeste – sine milelange Skove har, forstaaeligt nok, altid øvet sin Tiltrækning paa Mennesker.

Gravhøjene her fortæller, at Egnen allerede i den forhistoriske Tid har været befolket. Steen- og Bronzealderens Folk slog sig ned her, fiskede i Søer og Aaer, jagede i Skovene, udvalgte sig Gravpladser paa Bakkekammene. Og i den historiske Tid har Konge og Adel bygget sig Borge her, hvor Vandene gjorde det let at befæste, hvor de samme Vande var fulde af Fisk til Taflerne, hvor der var en herlig Udsigt fra Borgtaarnene, og hvor der kunde jages saa at sige lige uden for Portene. Ogsaa Gejstligheden fandt Behag i Egnen. En Række Klostre rejste sig her, Bisperne i Aarhuus skaffede sig store Besiddelser herude. Baade Borg- og Klostermure spejlede sig i Søernes og Aaernes Vande. De kongelige sang vakte Ekko mellem de høje Bakker og de store Skove. Og hvor Søerne snævrede ind til Aa, og Strømmen gik strid og stærk, rejste sig store Møller med lange Briøer og tig Aalefangst.

I denne skønne Egn laa Borgene Dynæs (Dynæs) – i den store Julsø – og Remstrup og Silkeborg ved Langsøen. Og der var kongelige Jagthuse i Ry, Løgager, Kragelund, Karup, Tvilum oh maaske flere Steder, hvad vi senere vil komme til at beskæftige os med. Munkene slog sig ned paa Klavø i Skanderborg Sø, i Øm, Vissing, Voer ved Mossø, i Tvilum ved Gudensaa, i Sminge, i Alling. Og ved Ry og Silkeborg gik store Møllehjul rundt paa fjorten Alen lange og en Alen tykke Ege-Aksler, huggede i de udstrakte Skove.

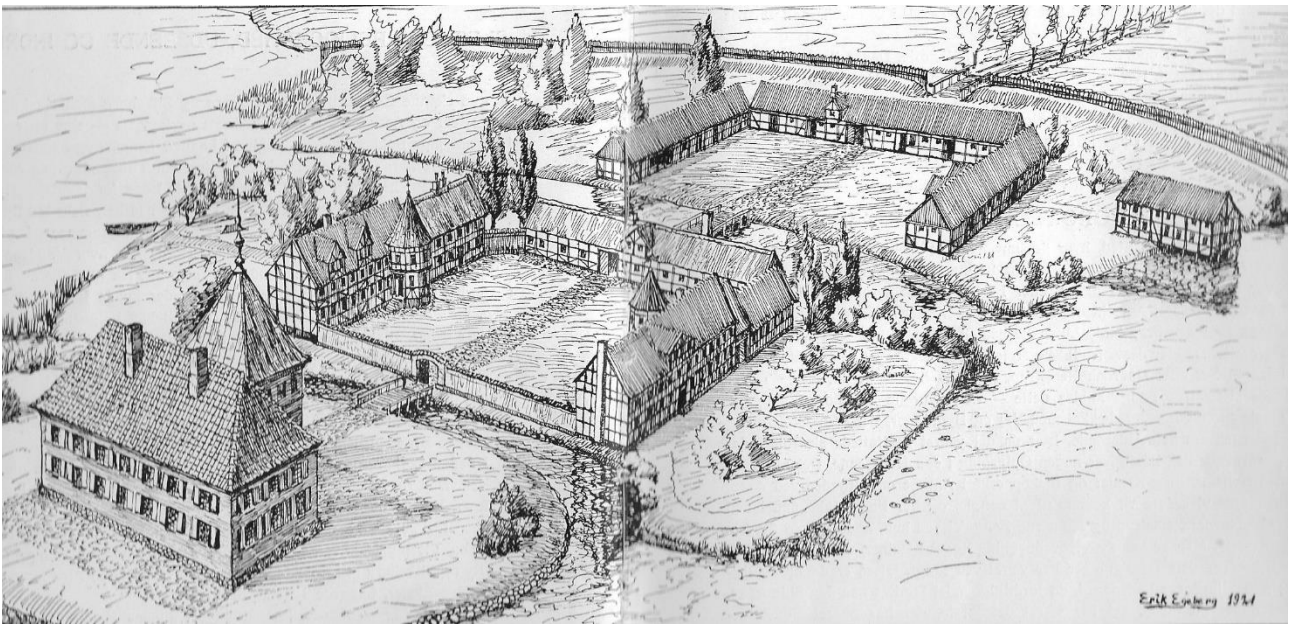
Af Slottene er nu næsten intet tilbage. Nutidens Menneske ved ikke noget ud over Navnene og nogle løse, romantiske Sag. Lun en svær firkantet Voldbakke minder paa Stedet selv om Dynæs Slot, og om Silkeborg en afdækket, lidet talende Syld. Af Klsterne er der ogsaa kun ganske lidt igjen. Af Cistercienser-Klosteret i Øm afdækker man nu i den røde, murstens-mættede Jorg nogle Rester af Mur og Munkegrave, af Tvilum staar kun Kirken som en Fløj af det gamle Augustinerkloster igen, af Alling blot nogle svage Antydninger af Grunden. Af Kalvø, Voer, Vissing og Sminge er intet tilbage. Klostre og Slotte er afløste af Hoteller og Restauranter. I Stedet for kirkelige Processioner og adelige og kongelige Jagttog skroder nu i Sommertiden en broget Skare af Turister gennem Egnen: Munkesang, Klosterklokker, Jægenes Hallo og Hornsignaler ar afløst af sommerklædte Smaaborgeres Pludren, Dampbaadens Fløjten og Pjasken, og Hornorkestrets Trutten og alt det, et muntert Turistliv fører med sig. Møllerne maler ikke længere Korn for Egnens Bønder. Ogsaa de har som Tiden i det hele taget, skiftet Udseende og er traadt i den moderne Industris Tjeneste.

Den gamle Tid er død. Men Egnen er fuld af Historie. Denne ligger og venter paa at blive afdækket. Her er meget for Forskningen at slaa ned paa. Jeg vil nu – efter fattig Ene – forsøge med Penne – væsentlig gennem gamle Arkivalier – at rejse de gamle Silkeborg Slotte igjen og prøve at genfremkalde noget af det Liv, der i gamle Dage levedes her.

Efter al Sandsynlighed har der gennem Tiderne ligget

Fire Forskellige Slotte

Paa omtrent det samme Sted, hvor det nuværende Silkeborg Slot ligger.



Billedet af Silkeborg Slot er tegnet af Kunstmaler Erik Egeberg 1921, København.

Det første hed Remstrup ligesom Aaen, det laa ved. Og det har sikkert ligget der, hvor Hovedgaarden nu ligger, eller i dens umiddelbare Nærhed. Da man for en Del Aar siden anlagde en Vej fra Christian VIIIs Vej bag om Slothaven med den pragtfulde Lindealle ned til Aaen, stødte man paa betydelige Murrester. De blev desværre ikke nærmere undersøgt. Men de stammede uden Tvivl fra Slottet eller Gaarden Remstrup, der maa have haft det meste Tillig – ”Remstrup Fang” kaldes dette – der, hvor nu Silkeborg By ligger. Det gamle ”Slots Grund er dækket med Vej og Bygninger, det er umuligt nu at faa et Begreb om dets Useende, især da det yderst kortfattede skriftlige, der er opbevaret om det, ikke giver nogen Oplysning i saa Henseende. Det nævnes i en Strid mellem Alling Kloster og Biskopperne i Aarhus om Grunden ved Aaen, en Strid, som vi senere vil komme til at omtale, og her findes ikke andet end de blanke Navne: Remstrup og Remstrup Tang. Vi ved kun, at Remstrup tilhørte Alling Kloster. Maaske har dets Hovedbygning ligget i Ruiner, da Silkeborg blev bygget, medens dets Udbygninger har været ved Magt. Disse er da blevet liggende som Silkeborg Ladegaard, da Jordtiligendet fandtes paa den Side Aaen.

Det andet Slot, som vel har været det første, der har baaret Silkeborg-Navnet, laa formentlig der, hvor Slotsruinen nu findes. Paa denne Side af Aaen, altsaa den østre, har ligget Jordstykker, som Alling Kloster – med Rette eller Urette – altsaa for Remstrup tilhørende. Paa et af disse har saa en af de adelige Ejere af Godset paa denne Side – med Rette eller Urette . bygget sig et Slot. Det er J. B. Løffler, der i 1880 ledede Udgravningerne, som mener, at det har ligget her. Hans Bevis ser

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

saaledes ud: Fra selve det piloterede Jordsmon (hvor Slottet har ligget) optog man en lille under Erik af Pommerens Regering præget Kobbermønt, som maa være tabt, medens Nedramningen af Pælene fandt Sted. Slottet er altsaa rejst i Tiden efter 1397, og ser vi hen til, at Aarhus Bispestol efter allerede i 1418 at have sikret sig Ejendomsretten til Grunden, paa hvilken Silkeborg var opført, først ca. 1436 ansætter en Befalingsmand her, saa synes det at indeholde en Antydning af, at en mindre Borg har staaet paa Næsset inden Laurids Hvass – om hvem vi senere vil høre – Død (ca. 1430), men derefter paa Foranstaltning af Biskop Ulrich – hvem vi ogsaa senere vil komme til at omtale – er bleven nedbrudt og erstattet med det anselige, stærkt befæstede Slot, hvoraf Substruktionerne er fremdragne i vore Dage.

Det Løfferske Bevis er ikke helt overbevisende, og Slottet Nr. 2 maa staa nærmest for hans Regning. Ved Udgravningen i 1880 fandtes ganske vist den allerede omtalte lille Mønt fra Erik Pommerns Tid, og endvidere fremdrog man en Del profileret Tegl, blandt hvilke Sten med gennembrudte firkløver-formede Ornament, som kendes fra den yngre Middelalder. Desuden fandtes tilhugne Kampesten, som maa være tagne fra en i det 12. Aarhundredes Midte opført Kirke, saaledes: Overdelen af et rundbuet Vindue, en skraathuggen Sidesten fra et saadant, en krumhuggen Sten med Skraakant, der sikkert skriver sig fra Sökkelen under Apsis, samt et Par Kvadre, som Ifølge Formen maa være forarbejdede til Korbuens Underside. Og fra Slotstomten havde man allerede i Slutningen af Fyrrene optaget et af Korbuens Krogsbaand, hvis Forside er prydet med en ret ejendommelig Ornamentsslygning, medens den ene Endeflade bærer en Fugl med et Blad i Næbet. Men af disse Fund kan man ikke med Overbevisning Styrke rekonstruere en Bygning, hvis Opførelse med logisk Nødvendighed maa falde indenfor det af Løffler angivne Tidsrum. Det kan egentlig lige saa godt stamme fra Slot Nr. 3, som skal være opført paa Nr. 2's Plads.

I Forbigaaende skal jeg anføre – ogsaa efter Løffler – at der ved Udgravningen tillige fandtes Kugler af Sten, en 14½ Tommer lang Brandpil, en 5½ Tommer lang Jernnøgle, et Varemærke af Bly, to smaa Knive, hvoraf den ene med Træ- den anden med Benskaft, en betydelig Mængde ufarvede Glasskaar, Brudstykker af Brændtlers-Husgeraad, samt Rester af ornamenterede og glasserede Kakler. Jeg mener nemlig, at heller ikke disse fundne Sager vil være i Stand til at retlede med Hensyn til Slot Nr. 2 Opførelsesaar og Udseende, eller godtgøre, om det nogen Siden har eksisteret.

At her har ligget et Slot, vidner de foreliggende Ruiner imidlertid klart nok om. Men om dets Tilblivelsesaar og dets Nummer i Rækken siger de altsaa ikke noget sikkert. Det er imidlertid dette Slot, vi i denne Afhandling, støttet paa en Del skriftlige Overleveringer – i første Række Silkeborg Lensregnskaber – skal beskæftige os med. Det fjerde og sidste, det, som staar den Dag i Dag, og som er opført i Slutningen af de 18de Arhundrede, vil i et senere Afsnit af dette Arbejde blive omtalt.

Det ”andet” eller ”tredje” Slot – med de Bygninger, som sluttede sig om der: Kro, Mølle, Teglgård m.m. – laa ved den gamle Alfavej mellem Aarhus og Ringkøbing. Gennem Byerne i Linaa Sogn – i hvilket Slottet laa – Møllerup, Linaa, Haarup, snoede den trælse Vej sig og gennemskar Skov i Bjarup, Møllerup, Linaa Birkehede, Haldved. Saa puttede den sig ind i Haarup Skov gennem Sandbjergdal ned i den brede Gudenaadal, skar sig frem ved Foden af Skovens (nu Nordskovens) mægtige Bakkerækker og kom ud ved Lillesø og ”den gamle Eg” – som jo staar den Dag i Dag – tæt ned til Langesøen, løb saa her den sidste Fjerdingvej langs denne, forbi et Teglværk – som i al Fald i Aarene 1630 – 40 laa her – forbi Færgestedet over til Balle-Siden, ned over Smedebakken,

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

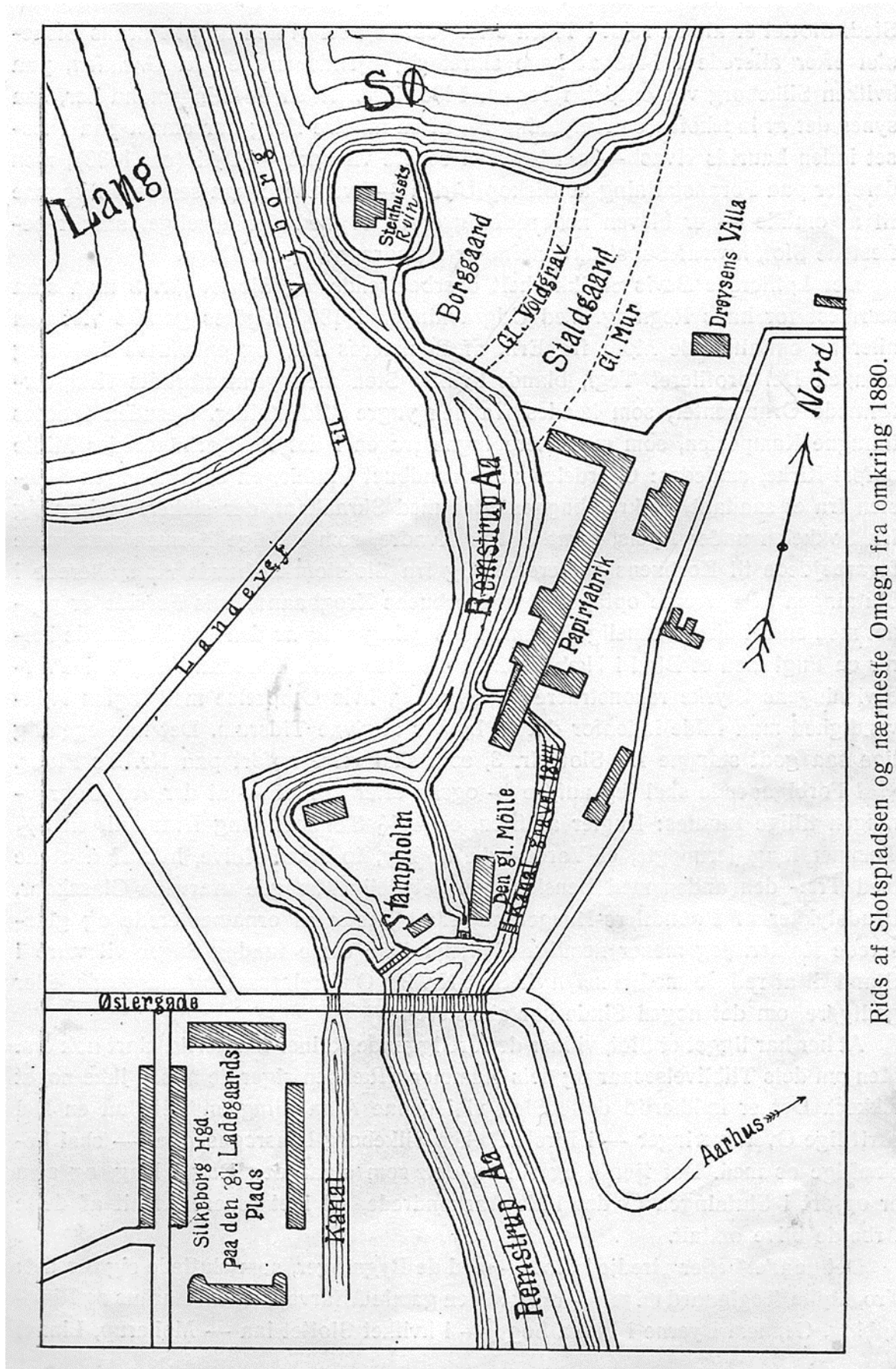
hvor en af Slottets Smedier laa, og hvorefter Stedet selvfølgelig har sit Navn, ind mod Odden mellem Remstrup Aa Langsøen, hvor Slottet knejsede. Lige foran dets Port slog Vejen, der hidtil havde løbet lige i Vest, et Sving mod Syd, langs Aaen, der hvor nu Papirfabrikken ligger. Her laa saa Kroen og nogle andre Huse og sidst Møllen. Ved denne gjorde Vejen saa atter en Sving og gik lige i Vest over to Broer: den østre, som førte over til ”Stampholmen” – hvor nu Fabrikkens Maskinmesterbolig og en Oplagsplads er – og den vestre, som førte fra ”Stampholmen” over til Aaens anden Bred og Slottes Ladegaard, der laa omtrent der, hvor den gamle Hovedgaard nu ligger. Gennem eller om ved Ladegarden gik Alfavejen saa videre ud over Slottes Marker ind i Lysbro Skov, over Lysaa og fortsattes over Funder og Engesvang ad Ringkøbing til.

Paa Odden mellem Aaen og Langsøen – der, hvor nu Papirfabrikkens Have er – laa altsaa Slottet. Her var – som den Dag i Dag – meget smukt. Fra Taarnene har man haft den herligste Udsigt. Lige udenfor Vinduerne i Nord bæltede Langsøen sig, dannede i Vest hyggelige skovkrandsede Kalgaardsvig og flød sig om bag Odden forbi Kjærsgaard og Kjærsgaard Mølle ind under Hvinningdals Bakker til Lysbro. Og mod Nordøst saa man søen snævre sig ind og blive Aa igen nedenfor Gødvad Bakker, hvorfra saa Gudenaas brede Baand lyste op gennem store Enge, ad Resenbro, Svostrup, Sminge og Troldhøjenes mørke Lyngtoppe til. Og bag Sø og Aa, Skov og atter Skov. Mod Syd. Sydøst og Sydvest Slottes ”Enemærke” eller Koblerne, som det kom til at hedde, da Slottet blev Rytterbarak ved 1720, Norskov, Vester- og Lysbroskov – Nutidens Navne paa disse Skovstykker – og bag dem Skovene ved Virklund, Tem, Løgager, Rudstrup, Gjessø o. s. v. Og mod Vest, Nord og Øst, hvor der nu allevegne er nøgne Banker: Hvinningdal, Balle, Gødvad, Skellerup, Svostrup, Voel og flere Skove. Vi vil senere komme til udførligere at beskæftige os med det store Skovland, som omgav Slottet i de Tider.

Her var, som sagt, smukt. Og her var trygt at bo. Stedet var let at befæste. Mod Nord spærrede Langsøen. Og Tangen, Slottet laa paa, var gennemskaaret af Voldgrave mellem Aaen og Søen.

Yderst paa Odden laa det egentlige Slot, ”det store Stenhus”, som det idelig kaldes i Cancelliets Brevbøger, Tingbøgerne, Regnskaberne og andre Steder, hvor det omtales. Om Grunde, hvorpaa Stenhuset var opført, meddeler Løffler, at den var sid og moset. Det var derfor nødvendigt at pilotere den. Grunden baade under de 4 Alen tykke Mure – som ogsaa Taarnet havde – og de fire Fundamenter, som bar Hvælvingernes Piller, var underbygget med nedrammede Egepæle. Ovenpaa Pælene hvilede Rammer af Egetømmer, og disse Rammer var saa fyldte med Teglstensskærver og Blaaler. Paa denne Udfyldning hvilede Slottets Sokken $1\frac{1}{2}$ Alen høj og opført af dels raa, dels kløvede Kampesten, bundne med stærkt Kalkmørtel. Saa begyndte den egentlige Mur – en ydre og indre Murtensskal, mellem hvilken der var fyldt Brokke af Tegl og Kampesten i Kalkmørtel.

Slotsgrunden danner en Firkant paa $46\frac{1}{2}$ Alen i Længden og $2\frac{1}{2}$ Alen i Bredden. Det er jo ikke nogen stor Grundflade, ikke større end til et almindelig borgerligt Hus i en Provinsby eller en stor Sommervilla. Men i deres Øjne, som kun kendte de smaa, smalle Bønderhuse, og som gav det Navn i Tingbøger og Slotsregnskaber, har det selvfølgelig været en mægtig Bygning. Den havde jo dertil et Taarn. Et firkantet Udskud 13×13 Alen, fra Ruinens østre Længdeside – Stenhuset vendte paa det nærmeste i Nord og Syd – bekræfter de gamle Beretninger om et saadant. Ved disse Beretninger forstaaer jeg navnlig Lensregnskaber. Fra deres Opgørelser med Haandverksfolk, der har arbejdet paa Slottet, disses Kvitteringer og Redningerne fra Købmænd og andre, som har leveret Materialer ved Nybygning, Ombygning og Istandsættelser – særlig de store efter Krigene, naar fremmede Krigsfolk havde hærget Slottet – er det, jeg i det væsentlige har min Viden om Slottes Udseende.



Rids af Slotspladsen og nærmeste Omegn fra omkring 1880.

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Det store Stenhus havde altsaa hvælvede Rum og ar to Stokværk. Det er ikke blot de bevarede Fundamenter, hvorpaa Hvælvingerne hvilede, der fortæller om disse. Da Lensmanden Chr. Holch i 1634 forespørger Kongen, hvad der skal gøres ved Stenhuset, som da er i stærkt Forfald, svarede denne, at det skal ”forfærdiges med Hvælving, som det haver været tilforn, eller og med Loft og Bjælker”. Og i Lensregnskaberne for samme Aar og ved samme Lejlighed noteres det, at Christen Murmand har ”nedtaget Hvælvingerne ved begge Ender af Stenhuset, som ville nedfalde over Kælderen, som Kong, Majest. Smør var nede”. Endelig siger det Syn, som efter Krigen 1645 er foretaget over Slottets Bygninger, at i ”det store Hus, som kaldes Kongens Hus, er begge Hvælvingerne baade den øverste og den nederste ganske nederfalden”.

Jeg kan her indskyde, at det synes ikke, at der efter den Tid hjælpes paa dette Hus, men at det staar ganske stille og synker i Grus. Krigen i de Aar har givet det sidste Grundskud. Vi kommer imidlertid senere til at omtale dette.

I de to Stokværk havde Kongerne – og vel ogsaa de adelige Besiddere og Aarhus Bisper, som fik Slottet efter disse- deres Residens, naar de boede der eller besøgte det: ”- - - Det store Stenhus, som Kong. Majest. Og Dronningen haver deres Majest. Gemacher paa”, hedder det i et Syn, som Karl Bryske og Hartvig Kaas i 1611 – ved dets Overgang fra Frans Rantzau til Chr. Holch – tog paa det. Kongen har sine egne Nøgler til Døren. Ingen andre faar da Lov at bo der. ”Givet Berent Kleinsmed ved Skanderborg for en stor dobbelt Dør laas til yderste Dør for samme store Stenhuus med en Hovednøgle Kong. Majest. Kunde lukke Døren op med, naar Hans Majest. Kom her til Slottet”, hedder det i Lensregnskabet 1615. Berent faar 2 Rdlr. for Laas og Nøgle.

Stenhuset var tækket med Tegl. ”Stenhuset er brøsthouden paa Tagsten og (”Skielling Understrygning.”), siges der i 1611. I Taarnet, som var tækket med Bly, var vel saa en Vindeltrappe, som førte op til andet Stokværk. Hvor højt Spiret har været, vil Bygningskyndige maaske kunne afgøre, naar jeg hidsætter følgende:

I 1621 giver Kongen Ordre til, at det skal takkes om. Tømmerværket nedtages og opsættes igen af Silkeborg Møller, Peder Hansen, som altsaa har drevet to Næringsveje. Han ansætter to ”Savmænd” fra Haarup, Niels Jensen og Rasmus Nielsen, til at skære Tømmer og Fjæl – Eg og Bøg – i Kongens Skov. De skære 1078 Alen (1 Alen ca. 63 cm) og faar i Arbejdsløn 1 Skilling pr. Alen, en Pris, som ikke forandres hele Lensregnskabet igennem. Den samlede Udgift til Tømmeret beløber sig til Rdlr. Blytækningen besørgetes af Jacob Blymester i Ry. Han tog 38 Skp. 4 Lpd. Gammelt Bly ned, støbte det om, lagde det op igen og brugte yderligere 10 Skp. 10 Lpd. Nyt Bly. Desuden medgik 18 Pd. Hamp, 17½ Lpd. Stangjern og 6400 Stk. Blyøm, hvilket tilsammen gaar op i 116½ Rdlr. For at saa den samlede Udgift ved Taarnets Tækning, vedføjer jeg, at der blev bekostet en nye ”Tavle” (Vist en Træplade med Reb i Hjørnerne at hejse op og ned, en Slags primitiv Elevator.) ”at opvinde Tømmeret med, saa og til Tømmermanden og Blytækkeren at hænge i, midlertid de derpaa arbejdede og Fjælene og Blyet paaslog”, og at endelig faar Anders Rebslager i Lemming for dette (Rebet) at ”staa og lægge” en lille Kendelse. Det beløb sig til i alt 21 Mark.

At Taarnet fremdeles op i Tiden har været tækt med Bly og haft Tagrender af Bly ses bl.a. af Slotsregnskabet for 1630 - 31. Da har Peder Blytækker fra Randers været i Lag med begge Dele.

Hvilke Rum indeholdt saa det store Stenhuus?

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Ja, Kælderrummene under Stenhuset havde altsaa, som allerede nævnt, et til Kongens Smør. I 1588 nævnes tillige en Spisekælder, en Brødkælder og en Saltkælder.

Der findes dog ogsaa, som vi senere skal se, Rum af samme Navn i Borggaarden.

Der har altsaa i Stenhuset været en Række Oplagsrum. Derimod er der intet, der tyder paa, at der har været lavet Mad i det. Denne er, i alt Fald i den Tid, om hvilken Lensregnskaberne giver Oplysning, bleven tilberedt i og bragt over fra Køkkenet paa Borggaarden. Medmindre den skulde være sket i et Hus, der i et kongeligt Brev af 1583 siges at have ligget ved Siden af det store Stenhus. Der tales her om to Jagthuse i Kragelund, som Kongen vil have nedrevet og flyttet til Silkeborg. Det ene skal opsættes som Stald, og det andet anbringes, hvor det gamle Hus "kan skaffes bekvemme Værelse og større Kælderrum, hvorpaa der nu er mangel". Det skal sikkert forstaas saaledes, at dette Sidehus til Stenhuset skal gøres større. Maaske kan Køkkenet en Tid have været her.

I de to Stokværk over Kælderen nævnes en Række forskellige Rum. I 1621 har Anders Glarmester ved Slottet lavet fem store, nye Vinduer i Dronningens Kammer og Gemak. Desuden seks store nye Vinduer i Kong Majest. Sal og Gemak, "for hvert af hans eget Glas, Bly og Tin, er 5 Rdlr." Og der hedder fremdeles: "Nochfor 5 nye Winduer i Hermedenes Cammer bleff sadt och giort aff nye, sameledis udj den nederste Offuerstoffue. Noch 7 nye Winduer bleff indsat udj adskillige Jomfrue Camere". Der har ogsaa været Værksted til Kongen her. Der er sat Vinduer i "Kongens eget Smedekammer". Endvidere nævnes i Inventarielisten at 1588 Fruerstuen.

Det store Stenhus var adskilt fra Borggaarden, som laa østen for det, ved en Grav, hvor igennem altsaa en Del af Remstrup Aas Vand strømmende. Man ser endnu her en lille Sænkning i Terrænet, paa Bunen af hvilken der er en lille pyntelig Rende. Stenhuset laa altsaa egentlig paa en lille Ø paa Ryggen af en Vold, der dog hævede sig kun nogle faa Alen over Vandet. Denne Vold var beskyttet mod Strømmen og eventuelle Belejrere ved Palisader og Stenmur. Det hedder i Lensregnskaberne fra 1616, at Vilden "er med Kampstien oplagt och sadt runden omkring den stuore Steinhuus paa Slottene mod Aaen (strømmen fra Syd) och Wandløbing med Strømen, efftersom det gamel Thræboellwerk war aldeles øde och rodnith, och denne Stien-Mur høiligen fornøden giordes, ellers Wannden hagde henløben och med sig thagen Grunden fra Husett ril atuoer Skade och Forderffue effther Siuns Vinders Liudelse". (Syns-Vidners Udsagn). Og i 1631 meddeler "Jydske Tegnelse", at der skal findes nogle Palisader omkring Stenhuset og andre Steder paa Slottet. "Palisaderet" skal tages ned, og dersom noget af det er tjenligt, da skal det bruges til at reparere de gamle Huse med. Om Stensætningen af 1616 hedder det yderligere i Regnskabet, at den strækker sig helt rundt om Volden. Jørgen Stenslager har sat den, og der siges udtrykkelig, at den sættes paa alle fire Sider. Imellem denne Mur og Stenhusets Mur var der en Del Stenbro. Jørgens Kvittering meddeler nemlig ogsaa, at han har faaet Betaling for en stor bred Bro, som han pikkede paa Volden for samme Stenhus vest for Døren, hvor kong. Maj. har sit Gemak og Kammer. Bønderne beordredes til at slæbe Sten og Kalk dertil.

Der omtales samtidig en Skanse af Tømmer og Bøg, som skal borttages og bruges andet Steds. Maaske har denne ligget her et Sted mellem Stenhuset og Borggaarden. Lensregnskabet giver ikkefuld Besked. Skriften er desuden utydelig og Papiret ved at smuldre.

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Vandforsyningen til Huset har været besørget af en Pumpe. En saadan optræder et eller andet Sted, vel sagtens i Kælderen. Under en stor Istandsættelse i 1632 tales der om Pumpedøren i Stenhuset.

Hvad Stenhuset har indeholdt af Bohave og Løsøre, som Møbler, Træ-, Sølv-, Tin- og Kobbertøj. Senge- og Dækketøj m. m. ned gennem Tiden, kan jeg kun gøre ufuldstændig Rede for. Fra Bispernes Tid kendes saa at sige slet intet. Kun et Par Ting, som stammer fra denne, nævnes i en af Inventarielisterne, d. v. s. de Fortegnelser over Bohavet og Løsøret, som affattes, hver Gang Slottet overgaar til en ny Lensmand. Men der findes desværre kun to af disse: en fra 1588 da Lenet afgives af Henning Reventlow til Frans Rantzau, og en fra 1611, da Chr. Holch ivertog det efter den sidste.

Paa den første af disse Lister nævnes altsaa kun et Par Ting, som stammer fra Bispernes Tid: ”2 gammel hollandz Lerriz (Lærreds) Duge syed med Silcke och Bisp Nielses” – gamle Niels Clausen, som døde paa Silkeborg – ”Wabenn paa, og 3 gamel fæamsk Skiffueduge (Bordduge) syedt med Siilche och Bisp Offues” – den sidste af Aarhus Bisperne, som havde Silkeborg under Bispestolen, den berømte Ove Bilde – ”Wabenpaa”. Det kan vel ogsaa forudsættes, at en ”rød Fløiels Meshagel med itt Guld Kors paa, en Messe Serch, en forgyldt Klack og Disck, et gamel Alterklede, to Mesing Kierter att bruge udi en Kierche” hidrører fra Bispetiden. Paa Fortegnelsen af 1611 er Dugene udgaaet, men vi træffer her endnu det øvrige, og der nævnes tillige et Par Kirkelysestager af Messing, som sikkert ogsaa er hidbragt fra Aarhus. Det tilføjes ved Alterklædet og Messesærken, at de begge er af groft Hørgarns Lærred. Det kan jo forklare, at de har staaet det lille Aarhundrede ud, der ved den sidste Listes Affattelse var gaaet siden Reformationen og Kronens Anneksion af Silkeborg. Tilstedeværelsen af disse kirkelige Ting kan vel tillige fortælle, at der paa det gamle Slot i Bispernes Tid er bleven læst Messer.

Listen over det øvrige, der i 1588 udtrykkelig siges at befinde sig paa Stenhuset er kort:

”Udi Spiiskielleren: 2 brede Naffre (Navere, Borreredskaber) 1 liden Staalstang, 2 Jærn Spader, unde och guode (d. v. s. en daarlig og en god), 4 Piibkander (Kander med rørformet Tud), 1 Hancheballi (Balje med Hanke), 14 tomme Tønder, 28 Knabstaabe (Ølkander af Træ at drikke af. Knab=Knabe= Dreng eller Karl, 3 Brødkorffue (Kurve), 3 Legler (smaa Ankere at drikke af. Paa Fyn bruges den slags endnu under Markarbejdet og kaldes Lejler, 1 Bismar, 1 nye Smørwegtt (Vægt), 3 Liusestager (Lys) hver med thoe Piibe aff Staall (Staal), 1 Bolt med 5 Feldinge (vist et Aooarat at lænke Fanger med).

Udj Stienhuszkielleren: 1 Pumplaas, 1 Liusstage af fedt Diur (formodentlig af et Gevir eller et Dyreben), 4 store Øllfade med Efe Baand om, 1 Winfadt.

Udj Saldtkielleren: 3 Saltballier, 2 Liusestager med Liius, 2 gamle Kiister. Udj i Brødkielleren: 1 Jern Pick, 1 Løngleie (formodentlig en Lyngle).

Paa Steinhussidt (hvor siges ikke): 17 Jernskodde, store och smaa, som er ubrugelige (gamle Vinduesskodder ved sagtens), 1 Falckenett (et Stykke Skyts) af Kobber”.

Desuden fandtes i Stenhusets Fruerstue: ”Et nyt Schab med tre Rum, 1 andet maaliit (malet) Scab med Rumme och Laase for och 4 Rumme med ingen Laase for”. Endelig vævnes i Inventarielisten af 1611 en stor ”Lysszekrone aff Mesing paa Kongens Saell med 12 Piber”, ”grøn Engelst (Klæde) om dragen Drotningenns Kamer skal vere 32 Alen”. Og et Par Langborde.

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Dette ser jo egentlig fattigt ud og kan, hvad Værdien angaar, nærmest sammenstilles med det, Skrifteprotokollerne anfører fra et almindeligt Boelsted eller en Halvgaard. Men hertil er at bemærke, at meget af det, der af Møbler, Sengetøj, Dækketøj o. s. v. iøvrigt anføres paa samme Liste som tilhørende Slottet, maaske har hørt hjemme paa Stenhuset.

Fra Stenhuset over til Borggarden førte selvfølgelig en Bro, som vel i sin Tid har været en Vindebro. I 1635 er den dog sikkert fast. Der klages nemlig i dette Aars Regnskab over, at den er saa daarlig, at Bønderne ikke kan komme over med Kongens Smør, og andre Ydelser (til Kælderen under Stenhuset). Og der er bleven tilkaldt en Tømre, Niels Andersen fra Sinding, som ”ophugger” (rejser) en ny. Arbejdet og Materialerne koster henholdsvis 16 og 8 Rdlr.

For Borggaards enden af denne Bro var en Port. Det staar nemlig i Lensregnskabet for 1648, at der er lavet fire nye, halve Porte østen og vesten for Borggarden. Denne Port var altsaa den vestre. Den har jo rimeligvis staaet i en Mur, og den førte saa ind til Borggaardens fire Huse.

Der var nemlig fire. Fire større. I Lensregnskabet for 1625 staar klart og tydeligt, at Niels Lauritsen fra Skanderborg med elleve Svende har lagt nye Tagsten ”paa det store Stenhus og de andre fire Huse paa Borggarden”. Han har i alt tækket 270 Binding Huse, som vel nok har udgjort det meste af Bygningernes samlede Længde. Der har i al Fald, selv om Bindingerne har været smaa – dog næppe under to Alen hver – ikke været Plads til stort mere.

Firtallet bekræftes ogsaa af Synet paa Slottet den 5 Decr. 1645, det, som jeg har brugt som Kilde, hvor det gjaldt Hvalvingerne i Stenhuset. Det er instruktivt af følge Synsmændene paa deres Gang Slottet rundt, ikke blot derved, at det giver et træffende Billede af den elendige Tilstand, hvori Slotte efter Krigen og Fjendens Hærgning befandt sig – jeg vil senere komme til at citere Synets Udtalelser i deres Helhed – men ogsaa fordi det i kort Træk tegner et Grundrids af Slottes Bygninger, som vedlagt Oplysninger fra andre Sider – navnlig gennem lange Haandværkerregninger: Tømreres, Snedkeres, Mureres, Smedes og Glarmestres, fra Istandsættelse paa Slottet – giver et nogenlunde klart Billede af disses Beliggenhed og Udseende.

Det staar altsaa fast, at der var fire store Bygninger.

Efter at Synet har meddelt sit Indtryk af det store Stenhus Tilstand, gaar det over paa Borggarden og begynder med Fruerstuen.

Derpaa nævnes Vadskehuset, Køkkenet, Bryggerset og ”Bagerset” i Rækkefølge, saa man er ikke i Tvivl om, at disse har været i samme Hus, hvad der da ogsaa fremgaar af noget senere anført.

Sa kommer Turen til Borgestuen, i Forbindelse med hvilken Skrivestuen nævnes.

Og endelig tages Syn paa ”Husszen i Borgegaaarden, som Lensmanden haffuer sin Werrelse”.

De tre første af disse fire Bygninger kaldes paa Murer Michel Nielsen Ravnholdts Regnskab af 1650 for Fruerstuelængde, Bryggerslænge og Borgerstuelænge. Og de er da herved kendetegnende med Hensyn til deres Brug. Den første har særlig været til Herskabernes Benyttelse, den anden var nærmest helliget Mad og Renlighed, og den tredje husede de fleste af de tjenende Aander.

Omkrin disse fire større Huse har saa flokket sig nogle mindre til forskelligt Brug; men de fire har været Stammen i Borggaardens Bygninger.

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

De har alle været Bindingsværk. At det egentlige Slot kaldes det store Stenhus, kendetegner de andre som en Blanding af Sten og Træ. Der tales da ogsaa i Lensregnskaberne ved Omtalen af Borggaardens Bygninger stadig om ”Tavl” – Murstensfyldingerne imellem Tømmeret – der indmures, om Leder, Stolper, Remme og Løsholter, alt, hvad der af Træ findes i Bindingsværksmur.

De to Længder, de fornemste, Herskabernes Beboelse, har – i al Fald i deres Velmagt – været teglhængte. De andre to har – dog kun delvis – haft Straatag. Ovenstaaende Murearbejde af 1625 bekræfter jo Tegltaget. Og der tales i øvrigt ofte om Oplægning af Tagsten. Saaledes bl. A. i 1650 da ovennævnte Mikke Nielsen med sine Folk ”nedtog 3200 Thagstien af de gamble och meget forfalden Residens och sturo Stienhus, deraff 2 Binding tilforn ware nedfalden och de Thagstien slett sønderslagne, sammen nedtagne Thagstien ere igien forbrugt och beholden til de andre Hussis Forbedring”. Om Straataget taler bl.a. et kongeligt Brev af 1631 til Lensmand Chr. Holch, Kongen ønsker, at Chr. H. skal ”hielpe Kiøchenet, Brøgerset, Ladegaarden och Borgerstuffuen medt Stratag och Lehrwegge, huor fornødent giøris”. Lervægge kan betyde baade Tavl murede af ubrændte Sten og klinede Vægge.

Fruerstuen vendte i Øst og Vest. Det hedder i Lensregnskabet for 1630, at der blev lagt to nye Leder i den vestre Ende af det Hus, som Fruerstuen var i. Samme Sted tales om en Skorsten, som blev opmuret i den vestre Ende af Fruerstue. Og i 1638 meldes der om 22 Binding Hus i Fruerstuen, hvor der lægges Tag paa den nordre Side og tillige om, at den vestre Gavl bliver muret. I det følgende vil i øvrigt dette Hus Længderetning af og til blive fastslaaet. Det har endvidere ligget i den sydlige Side af Gaardens store Firkant. Det siges ganske visk ikke noget Sted udtrykkelig, at det laa her. Men Lensregnskabet angiver klart, hvor Gaardens øvrige Bygninger havde deres Plads, og efter dette kan Fruerstuen simpelthen ikke have ligget noget andet Sted. Det fremgaar da ogsaa af en Tegning i Birkedommer Drechsels Bog om Silkeborg – opridset i 1844, før Papirfabrikken Have blev anlagt, og Mich Drewsen, Fabrikens Ejer, ved dette Anlæg slettede næsten alle tilbagestaaende Minder om det gamle Slot — at der paa den sydlige Side af Odden, hvorpaa Borggaarden laa, har været en gammel Have. Det ligger nær at slutte, at denne har ligget op mod Herskabernes Hus. Der var desuden i Fruerstuen en Port, som vi ogsaa senere vil komme til at omtale. Denne Port kan, i Følge Husets Beliggenhed, ikke føre ud til nogen Vej. Og Lensregnskabet af 1632-33 kalder den da ogsaa baade „den nye Port -foran Haven” og siger, den fører til „Abildhaugen”. Vi kan uden Betænkeligheder fastslaa, at Fruerstuelængen var Gaardens søndre Hus. Det har sikkert været den anseeligste Bygning paa Borggaarden, og under 22 Binding eller Fag har den altsaa ikke været. Den var to Stokværk, men den Del af den, som laa østen for Porten, synes at have været noget lavere, maaske kun et Stokværk. Den var mindst fem Bindinger og indeholdt vist et Par Værelser. Porten var 2 Bindinger bred og havde Loft. Fruerstuen havde dertil Taarn med Vindeltrappe. Det var Bindingsværk som al anden Bygning i Borggaarden. Der tales i 1618 ved Istandsættelsen af det om Leder og Tavler. De sidste opmurer Erik Murmand af 2150 Sten. Mølleren i Silkeborg Mølle, Peder Mikkelsen, som tillige er Tømmermand han anvendes i de Aar ofte ved Byggeriet paa Slottet — og Søren Snedker fra Nylykke tækkede Spiret med 700 Spaaner og lagde Loft i det. Bønder fra Lenet var dog tilsagt for at hjælpe til med at „løfte och lette”. Under Tækningen hænger Mølleri i et Vindereb. „Der han thagte Trapperne med Spaanen”, hedder det. Opstandere og Egefjælene paa Trappen, som ogsaa blev fornyet, savede to Savmænd fra Gødvad, og en Blytækker fra Randers anbragte en Jernstang i Spidsen af Spiret — hvor en Vejrfløj vel har drejet rundt — at styrke det med. Derpaa slog han en Blytavle „offuer paa det offuerste offuer Spaanen”, berettes der. Foruden et Taarn havde Bygningen en Kvist. Den lille Kvist paa den

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Øster Side — Ende skal det vel være — kaldes den i 1661. Navnet Fruerstuen bruges for Resten i Flæng om hele Længen og det Rum, som har givet denne Navn. Det er ikke altid let at sige, hvilket der er hvilket. Naar saaledes Thomas Snedker fra Funder i 1645 laver fem nye Døre til Fruerstuen, saa har de rimeligvis været fordelt paa hele Bygningen. Og naar Snedker Morten Nielsen fra Balle i 1625 laver 22 store Vindueskarme og tilhørende „Slaabouer" — Vinduer, som var til at lukke op — til Fruerstuen, maa vi sikkert ogsaa fordele dem paa hele Bygningen. Men naar han samtidig sætter 12 Skodder, for Vinduerne, kan de maaske have været anbragt i Salen, der bærer Navnet Fruerstuen. I saa Fald maa det have været et stort Rum; det har sikkert haft Husets Dybde med Vinduer baade mod Syd og Nord. Og det er da ogsaa den, der er Tale om, naar det i 1645 fortælles, at Thomas Snedker lavede Panel og nye Bænke Stuen rundt. Om dette store Rums Udstyrelse foreligger saa meget, at man kan danne sig et nogenlunde klart Begreb om dets Udseende. Det havde adskillige Bænke.

Om dem hedder det et Sted i Lensregnskabet for 1630, at der er brugt 6 Kroege og 12 Stabler til at „hefte" dem med. Det vil altsaa sige, at der har været faste Bænke langs Væggene. Og der meddeles i 1642, efter Lensmand Chr. Holchs Død paa Silkeborg, at hans Eftermand Fr. Urne lod Christian Maler i Gjærn male „Væggene og understryge Lofftet, formedelst de effter salig Chr. Holchs Død halluer suertet Fruerstuffuen". Hans Lig har sikkert staaet her, inden det førtes bort til Kirken i Thyregod, hvor det først blev indsat. Men om Christian Maler har ført Vægfarven tilbage til den oprindelige, eller han har givet den en ny, og hvorledes denne eller den tidligere har været, foreligger der intet. Det sandsynligste er jo, at Væggene har haft en eller anden Kalkfarve over Panelet, der ogsaa omtales et andet Sted. Maaske har Kalkfarven været dækket af vævede Tapeter. Der nævnes i al Fald i Inventarielisten af 1611 saadanne: Et gammelt, slet grønt Fløjels Tapet i fire Bredder og bræmmet med. Sølvlad og et gammelt, gult og rødt Damaskes Tapet i 31/2 Bredder og med to Kapper. Hvad der løvrigt fandtes af Møbler i det store Rum, og hvorledes og hvor de var opstillede, kan jeg ikke gøre Rede for, men det har sikkert været godt omhængt med Tabletter, Hylder, Malerier, og det har vel heller ikke manglet paa Foldborde (B. til at slaa ud) og andre „Skiver" (Borde), Stole af forskellige. Slags og Fodskamler, som baade Inventarielisten og Haandværkern es Regninger omtaler. Og langs Væggene har man vel ogsaa truffet i Eg Samtidens bugede og beslaaede Kister og alkovestore Skabe. Af Bohave, der i 1584-85 er blevet tilført Fruerstuen — hvilket Navn altsaa ogsaa godt kan dække Fruerstuen paa Stenhuset — nævnes „en stor Fyrkiste, en stor Egekiste, en lang dobbelt Skive". En Del af Borddugene, Listerne nævner, har • sikkert ogsaa dækket Bord i denne. Baade i Bispernes og Lensmændenes Tid har det store RuM med Egebjælke-Loft været et hyggeligt Opholdssted. Gennem de blyindfattede Ruder har man i al Fald haft en herlig Udsigt ud over „Abildhaugen" til den brede, strømmende Aa, der kom inde fra Skovdybet. Her har vel nok de stolte Bisper — bl. a. den myndige Jens Iversen Lange, den gamle Niels Clausen, som jo døde her, og den berømte Ove Bilde — siddet og set paa Bølgernes Leg og tænkt over Livets Gang. Og ved disse Vinduer har vi sikkert ogsaa kunnet træffe de adelige Fruer, Lensmændenes Hustruer. Ved dem har de siddet med deres Døtre og Jomfruer og spundet, broderet, sunget, læst. Her sad vel ogsaa den lærde Marie Belov, Chr. Holchs-Hustru, og syslede med Bog og Fjerpen. Nogen. Kakkellovn synes der ikke at have været. Den nævnes i al Fald ikke. Maaske har man nøjedes med at tage Varmen fra Silkeborgskovenes Klov paa en aaben Skorsten. Bispernes og Adelens Ophold paa Slottet faldt vel ogsaa mest paa de Tider af Aaret, da der ingen Stuevarme behøvedes. Der nævnes i al Fald kun Skorstenene i dette Hus: i Sengekammeret, paa Kvisten, i Fruerstuen, i Kammeret østen for Fruerstuen.

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Hvor mange Rum, Bygningen løvrigt havde under, omkring og over Fruerstuen, kan jeg ikke gøre fuldt Rede for. De, som nævnes i Lensregnskaber og Tingbøger, er sikkert ikke dem alle: Der tales af og til om Kælder, og Kælderhalsen paa Fruerstuen nævnes paa Inventarielisten. Smeden i Balle, Halvgaardsmand Ambrosius, hvis lange Navn paa godt jysk i Regnskaberne forkortes ned til „Bros” eller „Bruus”, lavede i 1648 en Mængde Hængsler, Laase og Nøgler til Slottet. Blandt disse var ogsaa en Laas til Saltkammerdøren under Fruerstuen. Denne Saltkælder har rimeligvis strakt sig under det meste af Huset. Der samledes jo ofte store Beholdninger af Kød og Flæsk her paa Slottet. Her indkorn paa Bøndervognene det, som Lensmanden skulde have i Cienant, det, som forsendtes til Provianthuset i København, til Hoffets „Udspisning” paa Skanderborg, Koldinghus og flere Steder, en Del af det, Soldaterne fortærede i Feltlejrene og under Krigene. Flæskesider, Kokroppe, Faarekroppe, Gæs og Høns og mere har her hængt langs Væggene. Der skulde megen Plads til for at rumme alt dette. Iler skulde ogsaa mange Kroge til. Der nævnes i 1630 Rækker med 36 Spiger at hænge Mads-katten paa. Det ser ogsaa ud til, at man her har foretaget selve de store Nedsaltninger. I 1641 tales der om et Skillerum i den Kælder, hvor Kongens Flæsk ligger og bliver saltet. Og her har de 4 Saltkar og de 9 store Salttrug, som Inventarielisten af 1588 omtaler, samt de to nye Salttrug, Hans Tømmermand i 1642 la: ver, haft sin Plads. Og det er højst sandsynligt, at Saltkammeret, hvor „Saltet ligger inde”, har været Nabo til dette store Kælderrum eller været en Del af det. I 1661 omtales en Trappe af bugne Sten ned til Saltkælderen. Maaske skal Smør-, kælderen ogsaa søges her, da den under Stenhuset i Tidens Løb sank sammen og blev ubrugelig. Om hin tales der ret ofte. Her samledes jo ogsaa store Beholdninger af Kongens Landgilde-Smør og Lensmandens Genant-Smør. Der nævnes Luger for Vinduerne og Skillerum af Fyrrebrædder. Og baade i 1631 og 1642 laves hertil Bænke at lægge Smørret paa. Det sidste Aar tales der om en Bænk i Smørkælderen at lægge Kong. Majest. Smør paa, „at det icke med Skarn bliffuer forderffuet, efftersom det .1 bahr (formodentlig uindpakket) Smør aff Bønderne annammis”. 1630 nævnes her en Krog at hænge Vægten i. Her stod vel ogsaa den „Smør Vegt aff Træ och Stien”, den „Skippund Vegt” og Bismere, som nævnes i Inventarielisterne. Smørret vejes altsaa her ved Modtagelsen, hvad der da ogsaa oplyses om i 1647, da Thomas Snedker i Funder forbedrer den Kælder, som LandgildeSmørret vejes og lægges i. Der nævnes i Inventarielisten for 1588 et Skab over Kælderhalsen paa Fruerstuen med 3 Rum og Laase for. Hvad det brugtes til, forlyder ikke. Højst sandsynligt er det ogsaa, at den Kælder, som de kalder „Fruuens Kielder”, har ligget her. Hvad Fruen har opbevaret i den, tales der ikke om, men det er vel rimeligt, at hun som andre Husmødre har haft et køligt Sted behov til Madvarer, der let fordærves. Værelset „Fruerstuen” har ligget i Stuen, og i samme Plan nævnes i 1630 25 en Gang med Dør og en Række Vinduer. Der har saaledes samme Aar været sat Ruder i 4 Kamre her. Fra denne Gang har der ført Døre ind til flere Værelser. I 1645 tales der om Tav, der er faldet ned i Gangen ind til Kamre ved Fruerstuen, og Hængsler til 2 Kamre ved samme Stue. Og i 1631 nævnes et Kammer indenfor Fruerstuen, hvor der i Følge Niels Glarmesters Regning er sat Glas i 4 Vindueskarme, 6 Ruder i hver. I samme Plan har vist ogsaa været et Fadebur). Det nævnes i Inventarielisten for 1588. Men det synes paa dette Tidspunkt ikke at have noget med Mad at gøre. Det indeholder derimod en hel Del Inventar af alle Slags: Bohave, Sengetøj, Dækketøj m. m. Maaske opbevaredes dette her, naar Herskabet ikke opholdt sig paa Slottet, eller naar Inventarielisten skulde skrives. Der tales ogsaa om et „Sengekammer” her, men det er maaske det samme som det ovenfor nævnte, som Niels Glarmester har forsynet med Ruder. Andet Stokværk og Kvisten har rummet en Række Værelser, men hvor mange og i hvilken Orden, de har ligget, er ikke nemt at afgøre. I 1630 nævnes „to smaa Kamre” og „det store Kammer”, som Niels Snedker fra Holstebro har lavet Bænke og Skiver til. Det store

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Kammer er vel det, som i 1645 kaldes Gæstekammer, og om hvilket der siges, at det er paa 3 Fag i Bredden og 6 i Længden og næsten uden Loft. Maaske er det dog Kvisten, der menes, paa hvilken der 1630 er lavet Hylder og en Egedør i Panelet. Her nævnes til forskellige Tider: „det østerste Kammer“, „to smaa Kamroere“, „Kammeret over Fruerstuen“, „det øverste Kammer“ o. s. v. Det er som sagt ikke muligt at faa et bestemt Tal ud af dette, især da de samme Rum gaar igen i forskellige Benævnelser. Et Rustkammer laa ogsaa i dette Stokværk. Det var i 1630 i meget daarlig Forfatning, idet Loftet over et Fag i Bredden og et i Længden var falden ned. Sandsynligvis skal imellem disse mange Rum ogsaa søges det, der kaldes Fruens Kammer, der i 1631 bliver forsynet med to Stabler til Døren, og Fruens, Spisekammer, hvorfra Lensmændenes Hustruer maaske har forsynet sig, naar der var længe mellem de Maaltider, der leveredes fra Køkkenet. Det siges at have fire Vinduer. Junkers — d. v. s. Prinsens — Kammer skal vel ogsaa søges her, da det ikke omtales paa Stenhuset. Det har ikke været stort og har kun en Karm med 6 Vinduer i. Antagelig havde ogsaa Ammestue eller Børnekammeret Plads her. og ligeledes Skolen, hvor Informatoren eller maaske Fruen selv har givet Børnene den første Undervisning, før de, som jo almindeligt varfor Sønnernes Vedkommende i al Fald — sendtes til de lærde Skoler eller Opdragelse hos et eller andet pædagogisk Lys i en eller anden Præste- eller Bispegaard for senere at afgaa til et eller flere Universiteter i Udlandet. Dette Værelse har ikke været saa ganske lille, det forsynes i 1631 med „Klinker og Haand-“) Fadebur. Ordet betyder selvfølgelig oprindelig Opbevaringssted for Fade og andet Opdækning vedrørende, senere forstaaes ogsaa ved det et Sted, hvor Maden er hensat, ligesom det ogsaa kan dække et Rum, hvor Inventariet er anbragt. 26 lang" til tre Døre. Der har ogsaa været enten aaben Kamin eller Kakkelovn her. I 1632 omtales nemlig Skolens Skorsten. Det kan vel ogsaa godt forudsættes, at „Legeren"sl) Kammer har befundet sig i denne Bygning. Det har været et ret lyst Rum. Det havde mindst. 6 Vinduer. Synet af 1645 har altsaa fra Fruerstuen begivet sig til Bryggerspangen. Den har ligget nærmest ved, i Borggaardens Østside med Retning i Syd og Nord. Og den har vel sagtens været forbundet med den østlige Ende af Fruerstuen. Man var i saa Tilfælde fri for at løbe tværs over Gaarden med Maden fra Køkkenet, som jo fandtes i denne Længde. At Bryggerslængen har ligget i den østre Side af Gaarden, slutter jeg af forskellige Ting. 1) Hvis det havde ligget i den vestre Side, vilde Synet, da det kom fra Stenhuset, have begyndt sit Eftersyn paa dette Hus, som laa først for og ikke paa Fruerstuen, 2) vilde det være ganske utænkeligt, at dette uanselige, lerklinede, delvis straatækte Hus laa som Genbo til selve Slottet og spærrede Udsigten fra dette ned i Borggaarden, 3) vilde det forudsætte, at Borgestuelængen ogsaa rykkede op og blev Nabo til Slottet; thi Bryggerslængen var forbundet med denne, om hvilken det i 1637 udtrykkelig hedder, at den laa „norden for Borggaarden“, ved et „muret“ Plankeværk, der altsaa ikke gav Plads til nogen mellemliggende Bygning: Det ligger derfor lige for at antage, at denne Længde — Borgestue-L. — der — blandt andet — indeholdt Værelser til forskellige af Slottets Folk, ligesom Bryggerslængen har ført en tilbagetrukken Tilværelse i sit Naboskab med Slottets Herskabsboliger. Og den anden af disse, Lensmandens Hus, om hvilket det udtrykkelig forlyder, at det laa i Ost og Vest og altsaa ogsaa i den nordre Side af Borggaarden, kommer da til at ligge paa den fornemme, fremskudte Plads, der i Følge dets Brug tilkommer det, som nærmeste Nabo til Stenhuset og Genbo til Fruerstuen. Jeg slaar altsaa fast, at Bryggerslængen dannede den østlige Side af Borggaardens Firkant. Den har uden Tvivl været kun et Stokværk — ganske vist et højt — med Kvist. „Forbedret en Kvist over Bryggerset“, hedder det i 1641. I 1651 „ophugges“ der to Gavle af Egefjæl. Den ene paa Borgestuen, den anden paa Bryggerslængen. Denne bliver nok omtrent helt ombygget og forlænget med 2 Bindinger, altsaa i Nord, hvorved maaske Plankeværket har maattet vige, og de to Længer er bleven bygget sammen. Hvorledes Bryggerslængen eller i al Fald den nordre Ende af den

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

har set ud, giver et Syn, der i 1653 blev taget paa den, lidt Begreb om. Der skrives i Bondesynsmændenes Erklæring: „Ophougen af Egitørner, 12 Selds. (Sjællands) Allen inden udj imellem Vegene och 7 Allen høj paa Stolperne". „Muret mellem Stolperne, dønniched (optrukket) inden och uden, og Vegenn beredt medt Kalch. Ny Lofft lagt och en Ny Gaffuel af Furdieller (Fyrfjæl) vel til Slagen medt Søm, hengt och.thechedt medt Thagsteen 19 Fag med Nye Stien paa den vestre Side och det andet med gamel Thag Stien i) En Leger = en, der lægger sig ind = en Budsvend. • 27 och Stienen vell schiellede medt Kaldt och Offersbornel) vell thill lugt med Thag Stien och Kalch, en liden Quist med Thræpe til same Hus, thechedt med ny Thag Stien, Thræpen af Eegifiel giordt och kleedt, och en Fur (Fyr) DØr thill samme Lofft och en liden Fur DØr paa Gaufflen. Desligest threj Egi Døre paa samme Hus, hengt udj Jern och medt Haspe, Husen inden udj uden Skielle Rummer och alle Aff diellinger och Ind Werch — — —". Dette Hus har altsaa givet Plads til Køkkenet, Bryggerset, „Bagerset", Vaskerhus m. m. • Det første har da rimeligvis ligget ved Fruerstuens østre.Gavl og med Dør.ind gennem denne. Her lavedes Maden. selvfølgelig paa aaben Skorsten, hvor Gryderne hang i Skorstenslænker, Stegen drejedes paa et Spid, og Panden stod paa en Trefod. Skorstenen omtales i 1642, da Anders Smed i Linæa indlægger et Jernanker og en Hammer under den. En Gang førte ind til det. Den „færdiges" (gøres i Stand) i 1661. I 1631 sætter Niels Glarmester her ved Slottet Ruder ind i Køkkenet og Kokkens Kammer. Dette sidste har jo rimeligvis ligget ved Siden af Køkkenet, og den DØr, som fra Køkkenet fører ind til et Kammer ved dette og samme Aar forsynes med en Haspe og to Stabler, har sikkert været Kokkens. I Køkkenet fandtes i 1631-32 en muret — et andet Sted staar to — Retterbænke, „som Kocken bruger att sette Maden paa". Og fra Inventarielisterne har vi en padlidelig Underretning om, hvor meget Køkkentøj der fandtes. I 1611 nævnes først følgende: 2 Røster (Riste), 2 Bradspid (Stegespid) uden Fødder, 2 Brand Jernn (Trefod at sætte Kogekar paa over Ilden) Med 6 Løbber (Løbe?), 1 Treefoedtt (Trefod), 1 Braapande (Bradepande), 3 Brandforche (vel sagtens Gafler at holde Kø- det paa, naar det steges), 1 Fleskgaffel, 2 Skumskie (Skeer), 2 Kocheschier (Grydeskeer) 2 Krudschier (Skeer til Krydderi), 2 Flaakniffue (Flaa = Bark eller Hud. Altsaa Knive at flaa med), 58 Knabfade (Fade til Knaber, Folkene), 1 Bennkischhoffue (vel Skuffe i Retterbænken), 3 Bradbucker (Bradebukke), 1 Bradpande, 1 Riffueiernn (Rivejern). Paa Fadeburet nævnes: 1 Treefoed, 1 Ildforch, 1 Jernnschouffuell (Skovl), 1 Deienntroug (Dejgtrug), 2 Miellsolder (Melsolde). Dernæst anføres, at Inventariet i 1584-85 er bleven „forbedret" med „3 Kogpannder, 2 Braapander, 1 Kobber Riffue Jernn". Desuden har „Kong. May. och høyborene F6rstinde Dronningh Sophia ladet forschicke fra Skanderborg och tilt Silcheborgh tilt Innuentariums Forbedring 1 Fleskekedel paa 3 Fieringer, 2 Halff TØnne Kiedell, 2 Otting Kiedle, 8 andre Kiedle, 2 nogitt størr end de andre, de woch (vejede) tilhobe 13 Lpd. 5 Mk.", hvilke Genstande vel ogsaa nærmest maa høre hjemme i Køkkenet, ligesom det- „Inuentarium findes at 0 1) Maaske Myremalm — Oshorn — der er pulveriseret og blandet i Kalk mørtelen. 28 were tillgiordt och forbedret med" i 1585-86: 4 Kobbergryder (veg 21/2 Letpund 10 Mk.), (1 Letpund er 24 Mark og omtrent 1 Lispund i vor Vægt), „2 Kobberkiedle (wogh 9 Markpd.), 2 Kiedle (wog 27 Mk.)". Endelig er der i 1587-88 tilgaaet „2 lidenn Kobber Kiedle." Man maa vel sige, at Køkkenet har været ret godt forsynet med Køkkentøj, og at der nok kunde fremstilles god Mad med dette, naar Kocken ellers forstod sine Ting, og han havde noget at lave af. Hvad han sikkert sjældent fattedes. I 1611 er Inventarielisten ikke saa lang. Kedelforsyningen er dog rigelig. Der er 13 brugelige, og af Kobbergryder er der 6. Men der mangler Fade, Flaaknive nt. m. Til Gengæld optræder saa en stor „Skottelpott (vist Vask-op-Balje) aff Kober" og 2 nye Hackekniffue", en „Models" (Morter) og en Støder. Vaskehuset omtales i 1627, da en Kedelgrue opføres. Og i 1632 omtales her en Skorsten, den yderste DØr og en

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Trappe. Og over begge disse Huse har der været Røgloft. Samme Aar nævnes her 6 Spiger at slaa Rækker op med, hvorpaa Kongens røgede Madskat hang. Dernæst indeholdt Bryggerslængen selve Bryggerset, som altsaa havde en Kvist. Det man, have været et stort Rum. Der gik jo meget Q1 gennem Halsene i dette Tidsrum, og man bryggede meget af det selv. Og Bryggerset paa Silkeborg maatte — som det synes — ogsaa en Tid levere Drikkelse til Tvillumgaard, som da laa under Silkeborg. I Cancelliets Brevbøger af 1638 hedder det nemlig: „— — Anlangende det Brøggerhus paa Tuillum Ladegaard at opbygges siunis os (Kongen) ufor nødne at werre, effterdi man med ringe Besuering kand did skicke huis 011 der fornøden giøris — —". Det er da ogsaa store Beholdninger, der her tumles med. I 1618 nævnes en anseelig „Brøgerpande" (Brygkedel), der rummer 11 Tdr. Den er opstillet af Jep Kedelsmed i Fuglsang ved Ry, og han har brugt til den 15 Lpd. af hans eget Kobber. Inventarielisten af 1588 giver et fyldigt Indblik til det Værktøj, her benyttedes: „I Brygpannde paa 12 Tønner, 1 Tapkar (Kar til Aftapning) paa 36 Tnr., et do. paa 32 Tønner, 16 Qlfade giord paa 6 och 4 Tønner, ett 8 Tønne tom plkar. 1 Giellkar (Gilkar = Bryggekar) paa 34 Tdr., 1 Støbkar (Kar, hvori man maalte øllet), 2 Suolkar (Svalekar. Det nybryggede Øl svaledes heri), 1 gammel Kiiste, 1 Brandpig (til at rode i Ilden med), 5 gammel Seckj (Sække), 1 Buoløxe, 1 Syklede (et Klæde at sie igennem), 1 Køllklede (maaske brugt at køle med. Maaske kan det ogsaa have med Maltkøllen at gøre?), Stenger med Lenncker at bere ØH med (vel sagtens naar Karrene skulde flyttes, eller de fyldte Tønder og Ankre skulde bæres i Ølkælderen), 1 Suøb offuer Giellkaridt (vel et Klæde at lægge Over dette Kar), 1 Mielsold, Bingen (Mel-Kisten)." Beholderne' at hælde Øllet i er i 1584-85 bleven „forbedret" med et OtteTønders ølkar, 1 Kar paa 36 Tønder, 16 ølfade paa 6 og 4 Tønder. I 1611 nævnes en Beholdning af tomme øltønder og Standtønder (Qltønder, som hviler paa et Træstillads, saa man kan tappe af dem), der er 66 af dem. En Del er 29 dog ubrugelige. Samtidig har Slottet st ende 7 kasserede Ølkar, hvoraf 2 store. Et Kammer til Maltet omtales af og til, og det er vel sandsynligt, at det har ligget i umiddelbar Nærhed af Bryggerset og Øllet. „En' Laas for Byggen" nævnes paa Inventarielisten. Den har vel siddet i Døren til Maltkammeret. Vi hører ogsaa Tale om Bryggerspigens Kammer. Maaske skal det søges her et Sted. Kongen i dette vande Departement, Bryggeren, maa sikkert have resideret i umiddelbar Nærhed af sit Værksted, saa det Værelse, som kaldes Bryggerens, og som har en Vindueskarm med 4 Vinduer i, maa søges her i Nærheden. Hans Ansvar ved Tilberedelsen krævede vel ogsaa hans nære og stadige Tilsyn. I samme Aandedræt nævner Synet af 1645 Bryggerset og Bagerset. Disse har, som sagt, været under samme Tag. Der siges da ogsaa i 1635 udtrykkeligt, at der er baade en stor og en lille Bagerovn i Bryggerset, d. v. s. Bryggerslængen. Den store er bleven opmuret i 1627. Da afgiver Teglværket ved Allingkloster 5000 Mursten hertil. Og i 1635 bruger Christen Murmand 1500 til den lille. Denne har maaske været brugt til det finere Bagværk til Herskabets Fornødenhed, og den store til det Rugbrød, som og'saa gik i de ufrelse Halse. Naturligvis fandtes her ved Ovnene ogsaa et „Delen Troug" (Deigtrug) — det nævnes i Inventarielisten af 1611 — og vel ogsaa de 5 Jernhager eller „Stød", som findes paa samme Liste. Vandet, som der brugtes meget af i Bryggerslængen, fik denne efter 1649 fra et „Vandværk". Formodentlig har det været en Brønd med Vinde, for der nævnes samtidig et Tov at „drage Vandet op med". Og der tilføjes, at der er to Render, der fører Vandet ind. Hans Tømmermand har været Mester for dette Kunstværk og oppebaaret 10 Rdlr. for Arbejdet. Tovet har kostet 1 Rdlr. Før 1649 har man maaske ganske simpelt spandet det op af Borggraven, som var tæt bag Huset og fyldt med Aaens rindende Vand. Fra Bryggershengen begiver Synet af 1645 sig altsaa til Borgestuehengen. Heller ikke dette Hus' Størrelse kan jeg bestemme, men det maa have været ret stort, da det rummede bamle Borgestue og Skrivestue og en Del andre Værelser. I 1636 fortæller Lensregnskabet, at „Storm og Vejer" har

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

blæst en Masse Ruder ud i Skriverstuen, Køkken og Borgestue. Niels Glarmester fra Silkeborg Kro sætter 37 nye Vinduer med 387 Ruder ind — for 16 Rdlr. 3 Skil. — og af disse mange Vinduer og Ruder er sikkert den store Part falden paa Borgestuelængen. I selve Borgestuen — Folkenes Fællesstue — var Gulvet Sten. Jens Brolægger fra Ry pikkede det i 1641. 1630 nævnes en Kakkellovn derinde. Og samme Aar indmurer Peder Murmand fra Randers tre Ankere i denne Ovn og sætter den Skorsten, der i høj Grad har betinget Ovnens Arbejde. Her er et Rør med dobbelt Pibe. Med Stuens Lys har det nok været saa som saa. Paa en Glarmesterregning af 1631 nævnes kun .2 Karme med 6 Vinduer i hver. Det har jo sikkert 30 ogsaa været tarveligt udstyret og haft Møbler, der stod til det pikkede Gulv og den menige Befolkning, hvis Træsko klaprede mod Stenene. 1 Inventarielisten af 1611 nævnes 2 Langsvendeborde og de tilhørende 4 Bænke. 1 1648 omtales en Slagbænk med Hængsler og Kroge. Da har Borgestuen sikkert ogsaa været Sovekammer for enkelte. Slagbænkene brugtes jo som Regel i Bondehjem som Nattetejer. Mælkestuen har ligget i eller opad Borgestuen. I 1661 omtales en Dør fra Borgestuen og ind til Mælkestuen, som blev eftermuret. 1648 faar den et Vindue indsat. Til Borgestuen sluttede sig nogle Værelser, som sikkert har været Soverum for Tyendet, baade det mandlige og det kvindelige. Der tales til forskellige Tider om „tvende Kammere der næst hos Borgestuen“, et Kammer oven over denne. Det sidste har 2 Døre med Haspe. Saa var der Skriverstuen, hvor Skriveren, som ogsaa af og til tillige var Ridefoged, Underskriveren og en eller flere Skriverskriverer arbejdede med Slottets Regnskaber, og hvor Præsterne, som fik Understøttelser fra Slottet, hævdede disse, hvor Dyrvogterne hver Maaned modtog deres „Besolding“, og hvor vel ogsaa Lenets Bønder og Haandværkere fik Foretræde, naar de havde Ærinde til Slottets Kasse eller andet Ærinde. Her stillede vel Delefogederne, her kom vel i Reglen Stævningsmændene ind, som havde et eller andet at forkynde — undertiden kom de dog ikke længere end for „Slottens Port“ — her frembar vel de, som var kommen i Nød ved Sygdom imellem Husdyrene, Misvækst, Ildebrand og anden Fortræd deres Begæringer om Afslag i Landgilden, Hjælp til Sædekorn og Rejsning af Bygninger. Skriverstuen paa Silkeborg og de andre rundt om paa alle Landets Borge i den Tid har været Skuepladsen for meget forskelligartede Optrin. En Gang med 3 Vinduer førte ind til Rummet. Den omtales ved den store Istandsættelse i 1631. Angaaende Borgestuelængens Ydre meddeler Haandværker; regninger af 1631 og 34, at den havde en liden Kvist, der var Vindskeder paa Gavlen og oplukkelige Vinduer i Karmene. Efter alt at dømme har Bygningen haft to Stokværk. Skriverstuens Indre har været tarveligt, noget helt andet end Nutidens flotte Kontorer med Linoleumsgulv, Mahognipulte, Centralvarme og elektrisk Lys. Vi faar af en Murerregning fra 1661 at vide, at der var kalkede Vægge, og at Gulvet var „færdiggjort“ af Mureren. D. v. s.: det var lagt med Mursten. Der blev i Skriverstuen indtil 1627 i Vintertiden fyret paa en aaben Skorsten. Det hedder nemlig i Lensregnskabet for det Aar, at der da blev købt en Jernkakkellovn hos Mogens Nielsen i Randers, „paa det icke formeget Wid (Ved) skulde medgaa udj den store Schorsteen, kong. Maytz Skoffue til Schade“. Den økonomiske Christian IV., hvis rummelige Hjerne omhyggeligt syslede med alle mulige Smaating, har her, som saa mange andre Steder, grebet ind. Det var imidlertid en dyr Begivenhed. Selve Kakkellovnen kostede 30 Dir. — en meget stor Sum i den Tid — og saa satte dertil Peder Klejnsmed fra Viborg otte Fødder under den, forsynede den 31 med en Tud, Skærm og Skruer, hvilket tilsammen løb op til 8 Dir.. Og endelig fik Christeff Murmand i Vinderslev lidt for at sætte Varmegiveren op. Der skulde meget Klov til den Tids Priser, til at veje den Kakkellovns-Udgift op. Men det har maaske dog nok i det lange Løb betalt sig at afskaffe den aabne Skorsten. Og Skriverstuens faste og flydende Befolkning har selvfølgelig glædet sig over Forandringen, selv om det ikke faldt sammen med en udelt Beundring for Kongens landsfaderlige Hensigter med denne. Kakkellovns Tud gik ind i en Skorsten med

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

dobbelt Pibe. Maaske har den sendt sin Røg samme Vej som Borgestuekakkelovnen sin. En „Brandfork" at pirre op i Ilden med fandtes ved Siden af den i 1631, ligesom den var stivet af med 3 Jernankere. 1631-32 omtales Bænke i Stuen, Siddepladser for dennes faste og skiftende Befolkning. I 1611 har Slottets Inventarieliste Skabe paa Skriverstuen med 3 Laase og 7 Rum. Og i 1648 bliver der lavet en Skuffelaas til en Skive derinde. Skriverarbejdet er da rimeligvis bleven gjort ved et almindeligt Egebord. Ved dette Bord er den store Bunke af Lensregnskaber og deres Bilag, hvor Silkeborg-Sandet fra Sandhornet endnu rasler mellem Bladene, blevet til. Paa denne Skive gik Gaasefjeren hen over det tykke, faste, næsten uforgængelige graahvide Papir og prentede en Skrift, der paa mange Blade staar fast og klar, som om den var skrevet i Gaar og ikke for mellem tre og fire. Hundrede Aar siden. Ved Bordet her besvaredes de kongelige Breve, her udstedtes Kvitteringer fra Præster, Degne, Haandværkere og andre, der trak paa Slottets Kasse, og hertil indgik Kvitteringerne fra alle dem, Slottet stod i Handelsforbindelse med, Skovsynenes, Ejendomssynenes og andre Syns Erklæringer o. s. v. I Skriverstuen var i Grunden Lenets Styrelses Centrum; det som, ved Enevælden gik over til at blive Amtstue. Ogsaa omkring dette Rum samlede sig en Del Værelser. Vi træffer i Haandværkernes Kvitteringer og Regnskabsbilagene nævnt: Underskriverens Kammer, Skriverens Kammer, Skrivedrengenes Kammer, et „lidet Cammer nest wed", det nye Kammer ved Skriverstuen, Underskriverens og Kældersvendens Kammer. Men det er vel her som ved Borgestuen og Fruerstuen, at de samme Rum til forskellige Tider optræder under forskellige Navne. Dette er aabenbart Tilfældet, hvor Ridefogdens Beboelse omtales. Der nævnes et Sted en „Vindeltrappe — — op til Ridefogdensz Cammer och de andre Stuer". Dette Kammer maa ked være det, der gemmer sig bag „Fogdens Dør" eller „Slotsfogdens Dør". Under Skriverstuen var ogsaa Kælder. Der var Brug for meget Kælderrum paa Slottet. Denne siges at have „Jerntraller" (Jernstænger) for Vinduerne. En Kælder, som bærer det mærkelige Navn „Svendkelderen", og som har et Par smaa Vinduer og jo godt kan være Rummet bag „Trailerne", kunde maaske tænkes at have været et Sted, hvor man indespærrede Slottets Folk, naar de ,af en eller anden Grund trængte til Ensomhed. Saa er vi naaet til det sidste større Hus paa Borggaarden, Lensmandens Hus, det, „Lensmanden haffuer sin Verelse paa". Det har altsaa ligget nord i (Jaarden, i Fortsættelse af Borgestuelængen mod øst. 32 Det havde Taarn med Vindeltrappe, ligesom det store Stenhus og Fruerstuen. I Lensregnskabet for 1619 findes et kongeligt 'Brev til Chr. Holch, hvori det hedder: „— — — eftersom Windeltrappen paa det Huus I selff der paa wort Slot Silcheborg holder Huus udj skall were meget forfalden och bygfeldig, saa beder vi eder och ville atj (at 1.) forskr. Windeltrappe och Tornet derpaa med ny Foedstiicker och andet behørig iglen lader restavrere — — —". Huset maa altsag have haft to Stokværk. Og det havde to Kviste. Der siges i 1639, at der er Render (Tagrender) mellem begge Kvistene, og at der lægges Tagsten paa disse. I nederste Stokværk nævnes tidligt i det mindste fire Værelser, hvoriblandt „Lensmandens eget Kammer" og „Kontoret". Der tales senere, i 1631 om en Stue med 3 eller 4 Kammere. Maaske er det de fire, der gaar igen, maaske er det Nybygning. Teksten er her ikke klar. Her skal dog sikkert søges det Rum, som i 1633 kaldes Lensmandens Frues Kammer. Baade dette og Lensmandens forsynes i 1631 med Bænke og Hylder, det sidste ogsaa med en Skive. Niels Snedker fra Holstebro besørger det. Endvidere har samme gode Mand sat 18 Vindueskarme ind i disse to Herskabsværelser, hver med 6 Vinduer i og en dobbelt „Slaaboue" (Vinduer, der kan aabnes). I andet Stokværk, i Kvistene, havde Lensmanden sit Sengekammer. Det havde Skorsten og kunde sikkert opvarmes. Til at begynde med stod denne Skorsten paa Gulvet, men i 1630 mures den op fra Jorden. Det omtales ogsaa samme Aar, at Niels Snedker har lavet en Seng til dette Kammer. Ved Indsættelsen af nogle Vinduesstænger nævnes Side om Side Lensmandens og Slotsdrengenes Kammer, saa det kan se ud,

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

som om de sidste har boet i Lensmandens Hus. Der nævnes iøvrigt en Del andre Værelser i Borggaarden, hvis Navne siger os, af hvem de benyttedes, men om hvis Plads i Slottets Bygninger der ikke gives Besked. Dette gælder om Slotssmedens Kammer, Glarmesterens Værelse, Snedkerens Værelse. Det første har selvfølgelig været til Beboelse og vel ogsaa det sidste; ont hvilket der siges, at der førte en Trappe op til det. Glarmesterens Værelse var derimod dennes Værksted, hvor han stod og arbejdede med Tin og Bly og Glas. Det siges nemlig i 1632, at det var det Sted, hvor „Glarmesteren stod inde og arbejdede". Det er vel sandsynligt, at disse tre Rum har betundet sig i den folkelige Ende af Borggaarden. Af mindre Bygninger og Tilbygninger nævnes „Lildhusene", Retiraderne. Der var i 'al Fald to af dem. Det ene har sikkert udelukkende været til Brug for de kongelige, naar de opholdt sig paa Slottet, og for Lensmanden og hans Familie, det andet til Folkenes, Tjenerskabets og anden Menigmands Afbenyttelse. Det første laa ved den østlige Ende af Fruerstuen og bar det fine adlende Navn „Junehers Lildhus". Det ombygges af Hans Tømmermand i 1630. Det er af Bindingsværk, to Lofter højt og to Binding. Det har maaske kunnet benyttes baade fra Stuen og anden Sal. Det havde to „Vindskeder" til Tagets Beskyttelse, hvilke Fjæl vi for Resten hører Tale om ved alle Slottets Gavle, og der var sørget for frisk Luft ved „Bover" i Vinduerne. Det synes at have haft 33' flere Afdelinger. Der tales samme Aar om 4 Døre i det. Men om dets Bekvemmeligheder forlyder der løvrigt intet. Aaret efter stives det af med nogle Jernankere. Det andet Lildhus beskrives ikke i Regnskaberne. Vi faar blot at vide, at det stod ved Skriverstuen og havde to Vinduer. En meget vigtig Tilbygning paa Borggaarden var Fangetaarnet, hvis' AnVendelse vi ogsaa senere vil komme til at omtale. Man maa sikkert ikke forestille sig det som en himmelstræbende Ting ligesom Slottets andre Taarne og Spir. Det har sikkert kun været en Taarn-lignende En-Etages-Indretning. Undertiden maa det nøjes med en mindre pralende Betegnelse. I 1633 kaldes det „det Kammer i Borgestuen, som Fangerne skal sidde i". Og til andre Tider blot „Hus". I 1630 „forferdiger" saaledes Hans Tømmermand et „Fangetaarn", og i 1647 har Murmester Hans Ibsen fra Skanderborg „med Murverk forbedret Fangehuset". Og blandt en Mængde Laase, Ambrosius Smed i Balle samme Aar laver til Slottet, nævnes ogsaa 2 Taskelaase til Fangetaarnet. I 1633 laves 2 Dørjern, 2 Kroge, 2 Kramper og en Hasp til den yderste Dør for Fangehuset. Der har vel sagtens været Dobbeldtør. Det var jo farlige Folk, som gemtes der inde. Der nævnes ikke Vinduer her. Man tog i de Tider ikke særligt Hensyn til Fangernes Hygiejne. Fangetaarnet synes at have været et mørkt Hul. Og frisk Luft har der vist ogsaa været smaat med. bog meddeles det i 1649, at Gunde Giordsen fra Alling, som vi senere vil komme til at nævne, har lavet „et tre- " dobbelt Kors-Jærn for et Hul paa Fange Døren". Dette Hul kan maaske være bleven lavet af Hensyn til Fangernes Luftforsyning, medens man samtidig med det tredobbelte Kors slog Bom for alle Undvigelseslyster, Hullet kunde vække. Dette kan maaske dog opfattes som en Sikkerhedsforanstaltning, en Aabning, gennem hvilken man kunde have et vaagent Øje med Fangerne og tillige som den Vej, gennem hvilken Maden til dem befordredes. Hvad Sikkerheden angaar, da synes imidlertid Fangetaarnets Inventarium at yde fornøden Betyggelse. 1631 bruger Gunde Smed 21/2 Lpd. Jern til at lave 2 Bolte og nogle Haandknuder (Baand til Haanden), og 1633 foreligger der en Regning paa „3 Boldter til Fangerne, Klyffuer som Boldten gaar igiennem paa Beenen, noch en Hand Knude". Og i 1649 er Gunde atter i Arbejde og erstatter det FangehusInventarium, som Fjenderne i Krigen 1643-45 har bortført. Paa Lensregnskabets ofte noget knudrede Sprog hedder det, at han har lavet „— — — een Jern Bolt och thoe Paar Hand Kloffe Fortredere och Udediske at halle udj, efftersom aldeles intet sligt effter Fejgdetiden til Slottet wehret och umistelig ehr". ' Lad mig i denne Sammenhæng nævne, at Slottet heller ikke manglede til den lovlige Ordens Opretholdelse andre brugelige Redskaber: Træhesten og det spanske Kappe.

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Den første har vel staaet paa Græs et Sted i Nærheden af Fangetaarnet. Gunde faar 1633 Betaling for 5 store Spiger til „at slaa Hovedet Silkeborg Slot. I. 34 til Træhesten med". Man skulde jo ellers synes, at Dyret lige saa godt kunde gøre sit Arbejde uden Hoved. Samme Aar blev der brugt 5 Pund Jern at beslag den spanske Prydelse med. Naar jeg saa til Slut nævner Maltkøllen, som den ofte omtalte Hans Tømmermand istandsætter i 1649, og som vel maa have ligget i Nærheden af Bryggerslængen, har jeg været om ad alle de Bygninger og Værelser, mine forskellige Kilder omtaler, og som kan tænkes at have tilhørt Borggaarden, Ja, der er dog et Rum endnu nævnt: „Madses Kammer". Men jeg kan ikke gøre Rede for, hverken hvem Mads var, eller hvor hans Kammer laa. Vi forlader saa med Synet af 1645 Borggaarden og gaar gennem den østre Port ud til Staldgaarden. Ved Porten fandtes et Kammer: „Gæstekammeret inden Porten". Det maa have været et ret stort Værelse. Det siges 1648 at have 5 Døre og 5 Vindueskarme, som alle var store, da de hver havde 6 Vinduer. Det ser ogsaa ud til, at det har været ret godt forsynet med Bohave. I 1631 bliver opstillet i det 2 Senge, en Skive, Bænke og Fodskamler. Dets Navn siger jo ogsaa, at det har været brugt til at putte Slottets Gæster ind i. Som liggende „næst udenfor Borgegaards Porten" nævnes et Rum, der ogsaa hedder „Lensmandens Drenges Kammer". Det vilde ikke være urimeligt at antage, at det er det, der ogsaa gaar under Navnet „Porteren"s (Portnerens eller maaske „Poderen"s, Podemesterens eller Gartnerens). En Portner fandtes der selvfølgelig. I 1638 nævnes denne Bestillingsmand som Modtager af et Bud fra Herredstinget. Det ligger nær at antage, at han tillige har været Fangevogter og maaske Vægter paa Slottet. Straks udenfor Porten fandtes den anden Voldgrav med sin Vold og sine Pallisader. Her over førte selvfølgelig en Bro. Selve Borggaarden har, saa vidt jeg kan skønne, ikke været brolagt, men der har jo uden Tvivl gaaet en pikket Kørebane tværs over den fra vestre til østre Port, ud gennem denne og hen til Broen over Voldgraven. Man kan vel betragte som en Fortsættelse af denne Stenbro „den store Bro", Jørgen Stenpikker lægger fra Borggaarden til „den yderste Port", den mellem Staldgaarden og det aabne Land mod Øst, som vi om lidt ogsaa skal passere. Et kongeligt Brev af 1617 paabyder Bønderne at hjælpe „Stenlæggeren" at lægge den. Angaaende Broen over Borggraven da kaldes den „Broen for Borgegaardsporten". Den og den yderste, over Graven om Staldgaarden, er i 1617 opsat af ny. De var da begge „gamle Broer", og var saa slette „at ikke nogen kunde paa det sidste enten ride eller køre derover". I 1661 er den første atter bygfærdig og maa lægges om. Hvor lang denne Bro eller hvor bred Voldgraven er, kan jeg ikke sige. Og om Broens Bygning ved jeg ikke andet, end at Linaa og Funder Mænd i 1618, den 15. Juli, slog Pæle under den. Det fortælles i et Mandtals-Register over „Plidtzfolk" (Pligtsfolk), som vi, senere skal vende tilbage til. Paa den anden Side denne Bro laa altsaa Staldgaarden. Der nævnes her: 35 den søndre, nordre og østre Længe. Gaarden har været aaben ind mod Borggaarden og Voldgraven. Paa den søndre Længe indmurede i 1649 Mikkell Jensen, Ravnholt, 108 Tavler i Bindingsværket og skjelledede 26 Binding Fag. Huset var altsaa teglhængt. Endvidere murede han i „samme Huses Kvister og Trapper til begge Lofterne 13 Tavffler". Og Snedker Peder Jakobsen „forbedrede begge Lofter hvor fornødent var." At her har været Kornlofter med Stald under er altsaa givet. Her har sikkert ogsaa Vognhuset befundet sig, det, hvis Port i 1650 bliver istandsat med Hængsler, Ringe, Tappe og SØM. Og her var vel ogsaa den Stald, hvori Hovbønderne, naar de gjorde deres Spanddage eller kom med deres Landgilde, satte deres Heste ind. Om det „nordre Hus" Brug forlyder der intet. Det Østre var Gaardens største og vigtigste, og om det siges der en Del. Det var en teglhængt Bygning. I 1637 bliver 32 Bindinger at det „taglagt" (ikke tækket) paa den vestre Side. „Kornhuset, som Ridestalden var i", kaldes det samme Aar, da Hans Tømmermand faar 16 Rdrl. for „det at drive og rette, da det havde indgivet sig i Staldgaarden". Det var altsaa, som alt andet Hus i Gaardene, Bindingsværk. Det kaldes ogsaa

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

„Lensmandens Ride-Stald" og „Kong, Majst. Stald". Huset har altsaa haft Gennemkørsel og Port. Synet af 1611 besigtiger ogsaa dette. Det kaldes da „det Hus, som Porten gaar ind, som Kongens Korn skal ligge paa" og nævnes tillige „Port-Huset". I 1617 „lægges Tagsteen over den lange Stald och Porthus". I dette sidste har der været nogen Beboelse ogsaa. I al Fald til Tider. Synet af 1645 siger, at der er „et Kammer paa den wenstre Haand, naar man gaar ud at den yderste Port for Slottet, som Ridefogden nu haver sit Værelse". Han maa da være flyttet fra Borggaarden herud. Og der nævnes ogsaa „tvende Kammere næst hos". Her har vi sikkert Staldmesterens og Karlenes Kammer, som omtales i 1631 ved den store Reparation, som vi allerede flere Gange har søgt tilbage til som Kilde. Maaske ogsaa „Slottets Fisker"s do. Der nævnes et saadant ved Byggeriet i 1631. Til Staldkammeret laver dette Aar Niels Snedker 4 Sengesteder, 2 Bænke og en Skive. Det kan altsaa se ud, som om der har været 4 Staldkarle. Og den Skorsten i Stalden, som Peder Murmester fra Randers dette Aar opmurer, har jo sikkert baade Staldkarlene og Ridefogden haft Nytte af. Porten med Porthus delte altsaa Staldlængen i to Dele, Kongens og Lensmandens. I 1631 er der 4 Dobbelt-døre ind til Stalden. Gulvet var naturligvis pikket. 1620 lægger Jørgen Stenpikker Stalden langs med Kampesten. Der skulde pyntes paa det, da „man ikke vidste, om kong. Mayst. vilde komme til Slottet". Og i 1641 lagde „Jens Brolægger af Rye" en ny Stenbro i den „ganske igiennem". Og i 1630-31 bedrer Hans Tømmermand paa den ved at „ophugge 3* 36 bande med Opstander, Fodstykker med Egebul at lægge under Hestene og med Fjæl imellem Hestene. Saa og — — ny Hækker at gøre" — „paa hans egen 'Kost for 18 Daler". Og i Kuskestalden har han ophugget 9 Spiltove. Der tales ogsaa om 3 Skillerum. Niels Snedker har ved samme Lejlighed i Ridestalden anbragt en Hø-kiste og en Foderkiste og lavet Indretninger at „hænge Sadlerne og Tøjet paa til Ridehestene." Oven over Stalden var altsaa Kornlofter. Korn- og Maltlofter kaldes de i 1647. 1630 laver Morten Smed i Farre en Laas til Maltloftet, og 1620 brugtes 1151/2 Tylt Fjæl at lægge det om med. I 1650 har Hans Tømmermand arbejdet paa tre „Svaler" og „Offuertech" (Tag) paa Kornlofterne, og samme Aar har Snedker Peder Jacobsen lagt de to Korn- och Maltlofter om. 1648 tales om en Kvist heroppe, og om at Hans Nester — vist en Oniskrivning af vor gamle Hans Tømmermands Navn — laver en ny Trappe til disse Lofter. Det er som sagt lange Loftsrum. I 1642 har samme Hans bedret ved 108 Binding Kornlofter over Stalden. Heroppe laa da sikkert største Parten af de store Kornleveringer: Kongens Korn og Genant-Kornet, som indgik fra Lenet. Og her har været god Brug for de Maaletønder med „Haandgrebber" (Haandtag eller Hanke), som Gunde Smed i 1631 laver til Lofterne. Selvfølgelig skiftede denne Staldgaardens Hovedbygning gennem Lenstiden Udseende. Henimod Afslutningen af denne, 1649-50, er en stor Del af den falden ned, og 25 Fag ny Stald bygges op. I 1651-52 omtales 26 Fag til, som er bleven ombygget. Det maa være dette Hus, der menes, thi her omtales en nordre Ende med en liden Kvist og to Trapper opført paa det gamle Hus' Plads, og der nævnes Leder i den vestre Side af det. Fr.a. Regnskabet over det, der er gaaet med ved Opførelsen, faar man et Begreb om, hvorledes der dengang byggedes paa Silkeborg. Naturligvis træffer man her alle de Benævnelser, vi kender fra Tømmeret i Bindingsværkshuse: Sparrer, Hanebjælker, Baand, Remme, Stolper, Løsholter, Leder, Lægter, og vi faar ogsaa opgivet en Del Maal: Bjælkerne var 14 Alen lange, Stolperne i Væggen 7, Sparrerne 11, Hanebjælkerne 81/2. Det er jo betydelige Dimensioner. Tagfladerne har ganske vist ikke været meget stejle, men det giver dog en Højde af 81/2 Alen fra Loft til Mønning og 31/2 Alen fra Loft til Hanebjælker. Løsholterne var 3 Alen lange, og det giver disse 26 Fag Hus en Længde af 78 Alen. Alt Tømmeret — ligesom sikkert alt andet Tømmer, der anvendtes ved Byggeri paa Slottet — var — paa Fyrretræet nær, som sad i Gavlene — skaaret i Silkeborg-Skovene. Tømmer- og Snedkerarbejdet var gjort af Tømmermanden paa Silkeborg, som nu hedder Morten, og

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Snedkermester Morten Nielsen samme Sted. Og der er brugt 5100 Tagsten og 20 Læster Kalk og 9 Tønder Haar at blande i Kalken. I Staldgaarden eller dog i umiddelbar Nærhed af denne skal søges endnu et Hus, dertil et meget vigtigt, det, som rummede baade Bødkeri og Slakteri. Det 37 stod, i Følge Synet af 1611 „ved den østre Ende af en Stald". Rimeligvis ved søndre Hus i Staldgaarden. Det har vendt i Nord og Syd, Slagtehuset Ina i den søndre Ende, idet det — i al Fald delvis — var bygget ud over Vandet, ud i Aaen, som havde en 'stærk Strøm og derfor hurtigere førte bort det meget Blod, der her flød, end om dette var løbet ud i Søen paa Oddens Nordside. At Slagterhuset gik ud over Vandet, fremgaar af Lensregnskabet for 1617. Der siges nemlig, at nogle „Savmænd har skaaret nogle tykke Egebofjæl — — — som er lagt ud over de fire Binding Hus over Vandet, som Slachterhuset skal være". Hvor stort dette har været, kan jeg ikke opgive. Men det maa have været ret rummeligt, da her store Flokke Svin, Køer, Kalve, Faar o. s. v. kom under Kniven, og mange Folk i Reglen var beskæftiget med Slagtningen. I Mandtalsregisteret over „Plidtzfolk" i 1617-18, som vi altsaa senere vil komme til at citere i sin Helhed, opgives, at der under Slagtningen den 10de October var trommet sammen at hjælpe Slagter Thomas Koch af Balle 90 Mand fra Linaa, Funder og andre Byer i Omegnen. Chr. Snedker fra Randers lægger samme Aar „to nye Lofter i det forneden og foroven" — det har altsaa haft to Stokværk — og det store Forbrug af Materialer ved denne Lejlighed siger ogsaa, at det har været et stort Hus. Laurids Tømmermand tilhugger Lægter for 21/2 Daler. Chr. Snedker bruger 43 Tylt Fjæl og Niels Smed i Linaa har „forsmedet" 6 Lpd. Jern i Søm og Spiger. Endelig vidner ogsaa de 12 Vindueskarme, som Christen Snedker i Hinge indsætter, og de 8 Døre, han anbringer, at Huset har været meget rummeligt. Der tales om 4 Skillerum i det. Huset har endvidere en dobbelt Skorsten med fire Piber. Paa dets Loft laa noget af Kongens Korn, og over Kornet skærmede et Tegltag. Det blev i 1631 „skiellet" (understrøget), ligesom hele Huset blev „dønnieket og andstrøgen". (Afpudset med en tynd Leropløsning og kalket eller malet). Hvor stort Bødkerhuset har været før 1631, ved jeg ikke. Men det Aar blev det gamle nedrevet og et nyt opført, og om det meldes der, at det var 19 Bindinger langt og to Lofter højt. Her krævedes ogsaa stort Albuerum. Her arbejdede Willads og Jens Bødker fra Haarup, Ebbe Bødker fra Kjærsgaard, og hvad de nu hed alle de Tøndebindere, som fra Omegnen blev trukket herind - paa Slottet synes aldrig at have boet nogen Bødker — og det var ofte mange Tønder, der skulde laves. I 1647 binder saaledes de to første 66 Tønder til „kong. Mayst. Landgilde-Smør, 7 Tønder til Aal, 151 til Lenets Landgilde-Mel. Desligeste 14 Tønder til Smør, 13 Tønder til Aal, 8 Tønder til Gryn, 3 Tønder til Honning til Lensmandens Genant". Willads og Jens, arbejdede paa egen Kost og fik 11/2 Mark for Tønden. De hjalp ogsaa til at nedpakke Sagerne og fik her 2 Skilling pr. Tønde. At Huset af 1631 har været stort, fremgaar ogsaa af det Arbejde, der er lagt paa det, og de Materialer, der er anvendt. Savmændene Chr. Lassen i Gødvad, Mikkell fra Asmildgaarde, Niels Remsnider (Sadelmager) ved Slottet, Niels Bøg, Tømmermand og Borger i Viborg o. fl. har arbejdet her og faaet 38 alt 76 Rdlr. Af Materialer er medgaaet: 38 Tylt Lægter, 400 Tagsten, 1100 Mursten, 8 Læster og 3 Tdr. Kalk, 48 Tylt Fjæl, 151/2 Lpd Stangjern og 3250 Søm. Naturligvis er tillige brugt alt Egetømmeret fra det nedrevne Hus. Det hele løber op til den betydelige Sum 344 Daler, I 1611 fandtes her, i Følge Inventarielisten: „I Boløxe, 1 HøiØxe, 1 Tengsell (Bødkerøkse), 2 Bondskruffuer, 2 Ugler"1). Desuden var der henlagt en „Jernlænke at hende Tømmer af Skoven med". I Staldgaarden skal vi sikkert ogsaa søge en Bygning eller et Rum, som blev meget brugt: Gaasestien. Der bekostes i 1631 2 Hængsler, 1 Hasp og 2 Kroge „til en Dør Giesen er udj". Det kunde være nødvendigt at holde godt lukket her. Det var store Drifter af Landgilde-Gæs, Slottet af og til husede. Inden vi — stadig i Selskab med Synet af 1645 — forlader selve Slottet, er der en Del Ting, som endnu maa nævnes, men som det maa overlades til Læseren selv at bringe paa Plads. Der

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

er først Hundehuset. Der var selvfølgelig et saadant. Det nævnes egentlig ikke direkte. Men en „Hundekrog" paa Ambrosius Smeds Regning i 1647 leder Tanken hen paa Hundelænker og Hundehus. Hvor dette har ligget, kan „Hundekrogen" selvfølgelig ikke oplyse. Dernæst omtales en Jordkælder. Den faar i 1631 sin Dør forsynet med Krog og Hasp. Hvor den laa, kan dette lille Vink heller ikke afgøre, lige saa lidt som, hvad den brugtes til. Man forbinder i Reglen Jordkælderen med Tanken om Kartofler. Denne Forbindelse er selvfølgelig udelukket her. Men da Slottet havde Have, er det jo ikke usandsynligt, at Kælderen har været brugt til andre Havesager. Saa er der alt det, Slottet i Følge de to Inventarielister foruden det allerede nævnte rummede af Bohave, Sengetøj, Dækketøj, Jærntøj, Tin, Messing, Træ- varer m. m., det, som ikke kan gives fast Plads, men som maa nævnes for at faa alt det overleverede med, som kan bidrage til at give Billedet af Slottet noget Liv og fylde op i de mange, noget tomme Rum paa dette. Men jeg maa her gentage, at hvad der nu nævnes, kan kun med Sikkerhed gælde Slottet i Tidsrummet fra omkring 1550-1611. Dog er det jo sandsynligt, at det har Gyldighed op i den følgende Tid, indtil de fjendtlige Indfald tyndede ud i Inventariet og tilsidst i 1645 gennem en sørgelig Karrikatur af en Liste viser, hvor døde og tomme Slottets Rum da stod. Trods det ramseagtige, der maa blive over en Gengivelse af en Inventarieliste, kaster den dog et stærkt Lys over Slottets Dagligliv i dette Tidsrum. Jeg begynder med Listen fra 1588 og citerer paa dennes eget Sprog. Først det, som — se foran — er stablet sammen paa Fadeburet. Der findes endvidere en hel Del Sengetøj og Hynder: 4 Par hollandttz Lerrittz Lagenn the 3 Par med 2 Breder och thett fierde ') Vist en Lænke. Kalkar har Uglelænker. 39 med 3 Breder" — sikkert hjemmehørende i Herskabets og de kongeliges brede Senge — „4 Par. enbrittlerriz Laggen" (en Bredde), 2 Par helslit, 2 Par halslit, .9 Par Hørgarnns Lerriz Lagen. Halffslidt. 16 Par Blaagarnns Lerriz Lagen" - tiden Tvivl fra Folke-Sengene, omkring i Borgestue, Bryggers Og Stald — „4 Puder uden Woehr (Vaar), Sildene. 2 tønnd Teppitt ullden Sengkleder, thefr, eblant er, 6 sledenns (slidte), 1 flamsk Benckediønne (Hynde), 11 huid (hvide) tønd Teppit Sengkleder, I gammel syet Benckediøne, 2 Par groffue halffslitt hollandz Lerriz Laggen, thet enne Par med 2 Breder udi, och thett andett med 3 Breder udi, och er thett ene Par halslidenn, 6 nye Pudiswohr (Pudevaar), 10 gamell Diøner aff 3 Søls Woehr (findes isteden offuerdragenn med Wadmell), I gammel graa Hoffiddiønne (Hovedpude), 5 Bolsterdiøner ehre gamle och nesten forslitt, 3 blaaranditt bøtte (bødede) Diøner, er gamble, 2 gammell Hoffuiddiøner med Sardugs Woehr, 1 bøtt Hoffuittdiøne med Bolster Woehr, 2 blaarandett halffslitt Hoffueddiøner, er brøden (i Stykker). Till en Senng Frans Biilde (Lensmand paa Silkeborg 1548-57) gaff: 1 Leerlagen (formodenlig Lærredslagen), 1 Pude met itt gammelt Woehr, helslidenn, I halffslitt Bolsterdiøne, 6 Støcher aff gulltt och bruun Arrask (uldent Tøj fra Arras) och enn Kappe (Sengegardin) af gammel brøden Saienn (Sajen el. Saddin= fint uldent Tøj. Der tales om Saddens Trøje, .S. Hagel, S. Kiortel)." Det er gamle Sager, som har Lov til at være baade halvslidt og i Stykker. Hertil kommer det Sengetøj, Slottet har faaet lavet i Aaret 1584-85: 3 Bolster Senngi Dynner og. 3 Hoffueddiøner ther. thill (dertil) er Søllffs Weff (vævet med 4 Søl, firesels Væv), 7 graa Wadmels Dynner, 6 Hoffueddiøner ther thill, 18 Par Hørgarns Laggen udi huer tt Paar 20 Alne, 36 Par Blaagarnns Lagenn udi huer tt Paar 16 Alne, 8 Hørgarnns Pudiswohr udi huer 3 Alne, 3 Lambschindz (Lammeskind) Senngi Techenn (Tæppe), 14 ulden Senngkleder." Endvidere har Dronning Sofie sendt fra Skanderborg: 2 nye Bolster Dyniswohr, 2 nye Sardugs Dyniswohr (Sardug= halvt finnet og halvt uldent Tøj. Der tales om Augsburg Sardug, Sard.—Dyne, „Sard. til 'nyn Frues Underkiortel"), 2 nye Bolster Hoffuid Diønswohr, 3 Par smaa Hørgarnns Lagen med 21/, brede halffslidene." Og fra København har Dronningen sendt 20 Par „halffsliden .Blaagarnns Lagenn, the 16 Par aff them møgit forslidt." Og endelig har Slottet i 1585-86 anskaffet: „8 nye Wadmelsdynner, 3 nye .Hamplerriz Dynner og 9

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

ullden Sengkleder". Samt i 1586-87: „6 nye Sengkleder, .5 Skindteckenn, 3 ulden Dyner, 5 Par Hørgarnns Lagen og 12 Par Blaargarnns Lagen." Med Henblik paa Fremtiden havde Slottet henlagt: „152 Alen Hørgarnslerit, 150 Alen Blorgarnslerit og 32 Alen Hamplerrit til Secki (Sække) 56 Alen Wedmell (Vadmel) og 72 Alen grøn Engelst (Engelsk Klæde)." Slottet synes at have været helt godt forsynet med Sengetøj. Men der var ,ogsaa, som vi om lidt skal se, mange Senge at putte det i. Af Duge, Servietter og Haandklæder havde Slottet ogsaa en smuk ForsYning. 40 Paa Fadeburet ^fandtes:• „10 Dreiels. Schiffuedugge (Borddug), 1 gammel lang Dreiels Dug syett med Silcke, 1 lang hollantz Lerriz Dug syed med Silcke, 1 gammel lang Hørgarnns Dug syed med blaa Thraa (udi Stedenn lagt enn Damaskis Dugh); 3 lange hallffsliddenn BlaargarnnS Dugge, 1 halffslitt hollandz. Lerritz Handklede, 5 hallffslitt Hørgarnns Hanndkleder" Og Dronningen har øget denne Beholdning med 4 Hørgarnns Schiffuedugge med 3 Breder og 2 smaa Hørgarnns Handkleder, halsliddenn, 4 Hørgarnns Schiffdugge udi huer 101/4 Alne, ere slett forslit, 4 lanng Borgestoffue Blaargarnsdugge aff 71/2Alne, 10 Hørgarnns Handkleder udi huer 2 Alne." Af Service nævnes paa denne Liste: „5 gammel Tinfade, 17 gammel Tin Talerckenn, 1 Tinkande, 1 lidenn Tinpott, 2 gammel Smørfade." Og fra Skanderborg har Dronning Sofie sendt: „3 Tinkander huer paa 2 Potter, 4 Tinquarter (vel Pæglemaal), 20 Tinbegger (Bæ- gere); ther iblandt 3 noget større end the andre, 20 Tinfade og 20 Tintalerckenn." Og 1584 har hun fra „Wiborg antuorditt Lensmanden Henniche (Henning) Reuentlov 10 nye Tinfade, 9 Tin Salzercken (Sauceskaale eller smaa Fade), 2 store Handbecken." Og samme Aar har hun fra København „forskicket 10 Tinfade" (i 1588 alle „brødne", d. v. s. i Stykker). Man ser, at Dronningen med sine Sendinger særlig har haft- Taflerne — vel navnlig de kongelige — for Qje. Møbellisten er ogsaa nogenlunde fyldig, dog navnlig hvor det gælder det, der ligges og siddes paa. Der nævnes: „27 opstaendis Treesenghj aff Bøgh, 12 opstaendis Treesenghj aff Fyr, 3 gammel Skabe, som duer intet, 59 Stoele, 4 Bogstole (Læsepulte), 4 gammel Foldborde, 4 Klister, unde och guode (daarlige og gode), 24 Schiffuer unde och guode, 4 Foldstuel." Af Lysholdere eller Lysestager har Slottet, indtil Dronning Sofie ogsaa• her betænkte det, været daarligt forsynet. Mellem det øvrige Bohave paa Fadeburet nævnes kun „3 smaa tiusestager huer nied 1 Pibe, then ene er brøden." Der var altSaa egentlig kun to. Men saa sendte hun fra Viborg „8 Messing Liusestager huer med 1 Pibe" — men da der tages Syn paa dem, er „thend ene brø- den" — og fra København yderligere „4 Messingliusestager huer med 1 Pibe» Det er maaske efter denne Forsyning, at man har faaet Raad til at anbringe „en Liusepibe med Plade paa Trappen" (vel sagtens den ved Fruerstuen). Men selv efter dette Dronningens Offer paa Oplysningens Alter, synes det, som at Kampen med Vintermørket paa Silkeborg maa have været noget virkningsløs. 11 Lysestager til de mange Rum kan egentlig ikke kaldes nogen Lysets Sejr. Naar Herskabet skulde have det nogenlunde lyst paa sine Værelser, er der sikkert ikke blevet ret mange Stager tilovers til de øvrige. Men man har maaske paa disse nøjedes med smaa Tranlamper af den Slags, som langt op i Tiden brugteS i Bondehjemmene, eller gjort et vidtstrakt Brug af Tællepraase. Af Lys at bryde Mørket med udenfor Husene har Slottet ogsaa ejt uanstændig faa. Der nævnes kun „3 Glarløgtter"• (Lygter). • 41 Man faar heller ikke høje Tanker om Renligholdelsen af de mange Kroppe, der gik bg samlede Snavs paa Silkeborg. Ifølge Listen havde man kun et Løff:- kar (Løvkar =Badekar). Dette har jo sikkert nærmest været beregnet paa Herskaberne og vel haft sin Plads i Nærheden af de herskabelige Sovesteder, maaske i en af Afdelingerne i „lunchers Lildhus". Naa — maaske har det menige Folk benyttet Søens og Aaens store Badekar. Blandt Slottets Inventarium er ogsaa opført Slotsuret, „et Seieruereh ined sin Kloch och sin Tilbehøring". Dets Slag maalte for Slottets egne Folk og Hovbøndernes Flokke Arbejdstiden ud, og om Natten, naar alle s ov paa det gamle Slot mellem de store mørke Skove, og Nattevagtens eller Vægterens Skridt gennem Gaardene var det

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

eneste menneskelige Livstegn her, talte det langsomt Timerne op. Hvor det havde sin Plads, nævnes ikke, men det har vel været et af Taarnene. Heller ikke hvorledes det saa ud, ved vi. Kun 'en lille Post paa Regnskabet i 1602 siger os — hvad der for Resten vel er selvfølgelig — at det gik ved Lodder. Der bliver nemlig det Aar brugt af Hamp til „Kong. Mayts Seierværk", som det højtidelig kaldes, 24 Mark. At der i 1612, da det var ganet istaa, meddeles, at det var „slets aldeles ødde medt Hiuffuel Genger", og maatte sættes istand af „Seiermeister" (Uhrmager) Peder Jørgensen, Horsens, er jo heller ikke meget oplysende i saa Henseende. Inden vi forlader Inventarielisten af 1588 maa det dog bemærkes, at der findes mere end en Liste fra dette Aar, og at Listerne er ganske ens, men Afviselsen er saa uvæsentlige, at det ikke vil være nødvendigt at citere mere end den allerede anførte. Ud fra Listen af 1611 er det endnu vanskeligere at henhøre de forskellige Ting til bestemte Steder. Den grupperer nemlig meget af Inventariet paa samme Maade som det bl. a. sker ved Skifterne omkring hos Bønderne, under Rubrikkerne: Silkeboscab, Lærredsboscab, Sengetøj, Uldenboscab, Tin, Messing, Trævare. Men jeg citerer for Fuldstændighedens Skyld ogsaa denne Liste. Silkeboscabet er ikke ganske det samme som tidligere. Den røde Messehagel med Guldkorset paa er endnu bevaret, men Messesærken og det gamle Alterklæde nævnes ikke. Derimod findes den blaa Fløjelskappe, ligeledes de seks Stykker af gult og brunt Arrask, Kappen af gammelt Saienn, men den er nu bleven „brøden". Af nyt ses „I grøn Damasekes-Ombliæng till en Seng, 1 grøn Fløjels Decken, 1 Offuerbredsel thill en Seng aff gult og rødt, en grøn Schelers(?) - Anhæng til en Seng, 1 gull och rød Darimskis Tapet offuer 1 Skiffue". Af Lærredsboscabet: „3 Damaskes Dreyels Skiffue Duge, 2 do. do. Handkleder, 8 do. Saluetter, 4 halffsleddenn Hørgarnns Dreyelsduge, n, Blorgarnns Dreyels Skiffueduge, 3 Hørgarnns Dreyels Handkleder, 8 do. do. Saluetter, 2 Par do.' Lagen, som er gamil och 2 Breder i, 11 Par nye groffue Hørgarnns Lagen 2 Breder, 1 Par gamill Hørgarnnslagen 2 Breder, 7 Par halvesleden Blaargarnns. Lagenn 2 Breder, 1 gamil smaa lang Lerritz Sigte med Løcke-Sømb, 2 gamill Lerritz Skiffue Ddge, '61 Alne groffue ublegett Hørgarnns Lerid, 182 Alne uble- 42 giddt Blaargarnns Lerid, deraft siges adt skal were 32 Alne till Secki." Her savnes nu ogsaa Skivedugene med Bispernes Vaaben. De har maaske i den Rantzauske Tid været med til for mange Fester. Dyne-Beholdningen opgives saaledes: „11 brugelig. Bolster Diønner, 10 gamill Bolsterdiønner, de otte er bødt, 17 Bolster Hoffued Diønner, unde och guode, 4 Sardugs Donn (Dun) Diønner — som sikkert, ligesom de følgende Dunting, ikke har ligget i Folkesengene — de to er bødte, I firesøllett (vævet med fire „Sel" el. „Søl", firesel) Douenndiønner, 11 do., onde och guode, dog miestenn gamill, 11 do. Hoffued Diønner, gamill Linid Waar, ehr bødt med Vemell (Vadmell), 15 gamill Vemels Diøner miestenn Diellenn slett ubrugelig, 7 ubrugelig Wemelis Hoffued Diønner, 2 Sardugspuder med nye Woer paa med Knipeling forneden och brunt Fløyell, 2 Leder Puder med gull och rødt dobildt Damask forneden, och er Woer paa med Knipling forneden" — disse syv Puder har sikkert været anbragt i Herskabs-Sengene — „5 Sardugspuder, ehr inthet for Enderne och ingenn Woer paa, I Blorgarnns Pude, 2 gamill Leder Lagenn". Af „Uldenboscab" haves: „7 Bencki Diøner weffued i Blomster, den enne er nye och den anden ehr gamell, 4 weffued Hønder i Ansigt er kled wnder, 2 gamill weffued Hønder med Leder wnder, I gamill SØyet (syet) Benckidiøne, 10 wlden Sengkleder, 10 gamil Sengkleder, wbrugelig. Omkring Vegen paa Fruerstoffuen grri engelst 5 Breder, 1 grøn engelst Skiffueteeken til den liden Skiffue, 72 Alne nye Wemell, deraf ehr — — (ikke udfyldt) — Alne wolcket (valket)." Af Sølvtoj findes der hverken paa denne Liste eller paa den forrige det ringeste. Paa denne opgives Tin-Sagerne saaledes: „84 Tinfade, de 21 ehr wbrugelig och de andre ehr brugelig, och aff dennom er 8 smaa Fade, 47 Thintallercken, deraf 20 wbrugelig, 1 ganiniill Smørfad, 11 Saleircken, 20 gamill Thinstobe med Kongens och Drottningenns Naffn paa, 11 Thin

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Potter, de 9 ehr nye och de 2 ehr gamill, 4 Thinkannder, gaar itt Stob (to Potter) i huer. 1 liden Smørkande, 1 Thinkorter (Kvarter-Maal)." Messingbeholdningen ser saaledes ud: „1 Par Kierekeliusstager (ogsaa 1588), 12 Par Bordliussstager og en uden Pibe" — omtrent det samme Tal og maaske ogsaa tildels de samme som for 23 Aar siden. Den Slags slides jo ikke let op — „3 stoure Handbechener" og 7 smaa gamle do. — vel til at vadske Hænderne i efter Bordet — „I Messingbordkrands" — at sætte Fadene paa — „I Messingluffkard (Løvkar), 1 Mortels (Morter) med Støder og et Riffue Jerin." Af Trævare nævnes „32 huide Threefade, 4 Pibekander (Qlkander) og 15 smaa Knabstobe." Alt dette har jo sikkert hørt hjemme paa Borgestuebordet og andet Steds, hvor Slottets Tjenerflok spiste og drak. Saa forlader Inventarielisten Inddelingen efter Stoffet bg gaar over til den i 1588 anvendte med Henblik paa Stedet, hvor Tingene findes, „paa adskillige Gemacker, Kammere, Stalden och andensteds": „31 Furschiffuer onde och gode, och en Part Ubrugelig tilsammen paa ad- 43 skillige Kamere 1 Eggiskiffue, 44 Furbennchie, onde och gode, 4 gamill Kieler och en Partt, onde och uden Laas och Laag, 34 thome Qltønder och Standthønder, och en Part ubrugelig, 32 Dør-laase, som sider for Dørene paa Kammer och adskillige Steder, onde och guode och en Part ubrugelig, 25 Fursenge, onde och guode, 18 Bøggisenge, 21 Stuole, onde, och guode, 58 Bøggistuole hugen aff Kloff (Klov), 2 Liuseform, 2 Besmer, 2. Brandjern, ubrugelig, 2 Løgter, ubrugelig, 1 Sold, 1 Trejdobbeltt Foldskiffuer, 1 Skab offuer Kielderhalsen paa Fruerstoffuen med 3 Ronu och Laase for. 1 Bagstolle, 3 Ildskovle, 1 Lysepibe med Plade paa Trappen, 7 ubrugelige Qlkar, 1 Degentroffue (Dejtrug), 1 Brøgerpande paa 12 Tdr. Udi Køchnett: 3 Brandforke, 13 smaa brugelig Koberkiell, 3 smaa ubrugelig Kiell, 1 lille Kobergryde, brugelig, 1 gammel ubrugelig Halfftøndekiell, 6 smaa Kobergryder, ubrugelig, 1 stor Skøttelpotte (Opvaskergryde) af Kotier, ehr brugelig, 2 nye Hackekniffuer, 2 nye Kocheskie, 1 Riffuejern, 2 Kastringe (en Halvkreds med Hager at tage Gryder af Ilden med), 4 Bradspid, stuor och smaa, 2 Bradbucker, 1 Bradpande, 1 Rist. Udi Borgestoffuen: 2 Langsuenborde, 4 Benker. Paa Stienhuset: 2 Langborde, 2 Salttroffue, 2 Brødkorffue, udi Skriffuerstoffuen och anderstedes: 4 Skabe med 3 Laas och 7 Rome. Af det efterfølgende har en Del haft hjemme paa store Stuehus. Resten bedes Læserne at anbringe efter Behag: 4 gamill Salttkarde, 1 stuer Lysekrone af Messing paa Kongens Sall med 12 Piber, 32 Alne grønne Engelst, omdragen i Drotningens Kamer, 3 store Jernstøcker, 5 Jernhager eller Skod, 22 011fade, onde och gode, 1 Selde (Sold), 1 Liusstage aff en Diur (vel en Benpibe), 1 Smørvegt aff Træ och Stien, 1 Skippund Vegt." Blandt Inventariet er ogsaa nævnt paa Listen af 1588 en eller flere Ting, som ikke fandtes paa selve Slottet eller i dets Bygninger. Jeg tænker her først og fremmest paa Slotsbaaden eller Slotsbandene. Listen melder, at der har væ- ret 5 Knubskibe, „onde og gode", vel til Fiskernes Brug, 4 Pramme — en hel lille Flaade. Disse Pramme har jo sikkert bl. a. gjort Tjeneste som Fragtskibe op og ned ad Gudenaa. Der bliver senere Lejlighed til at beskæftige os med denne Art. Endelig nævnes her 1 „ferdig Boede", hvilket sikkert skal opfattes som en ubehjælpssom og for lidt stavedygtig Skrivers Betegnelse for Færgebaaden (el. „brugelig Baad"?). Denne gik rimeligvis da — som senere op gennem Tiden — mellem et Sted tæt ved Slottet — nu i Udkanten af Fabrikens Have - og over til Balle Land, til det, som endnu kaldes „Færgebakken". Denne Baad optræder første Gang i Inventarielisten af 1588, hvor den betegnes som I „gammen broden Baad, som ligger paa Lanndet nied enn Lennchj och Laas for". Senere forekommer den ofte. Angaaende dens Bestemmelse hædres den i 1617 ved en Istandsættelse — med følgende Bemærkning: „-- = at dend altid halluer werit wed Magt at bruge sved Slottet offuer Søen frem och thilbage med Kong. May. sielff, naar hans Mayts kommer til Slottet och forreigser til Hald 44 eller och derfra och til Slottet, saa och til anden Slottens godtz och fornødenhed." Der bliver ved den Lejlighed ofret paa den 10 Dir., 1 Fjerding Tjære og 200 Søm. Og i 1618, da den

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

atter er utæt, og Anders Jensen, Thong (Tange) faar 4 Dal. for at gøre den istand, udvider Skrивeren, som det Aar fører Regnskabet, dens Virksomheds Omraade med en Bemærkning om, at den bruges ogsaa af „hans Mayts Candzellie buode (Bud) och folck, naar deris Weig failder der fremb emellem Silcheborigh och Haild"..Angaaende Istandsættelser og Nybygning op gennem Aarene kan jeg her indskyde et Par Ting: 11599 bygger Oluf Michelsen og Peder Jørgensen, Skibsbyggere fra Aarhus, en ny med Ror. Færgestedet, set fra Færgbakken. Den bliver „forsinedt til ett Roffuer". 1608 laver Anders Skibsbygger atter en ny i 15 Dage for 2 Mk. 4 Sk. om Dagen, og 2 Mænd fra Funder skærer Fjæl til den i 3 Dage for hver 10 Sk. om Dagen. Efter Reparationer i 1612 og 1640 tilkaldes en Skibstømmermand Rasmus Andersen og bygger en ny for 17 Dal. 32 Sk. I 1652 digtes den af en Tømmermand ved Silkeborg, og 1653 drikker den 12 Kander Tjære. Angaaende dens Udseende kan jeg til Folk, der er kloge paa den Tids Baadbygning meddele, at der ved dens Istandsættelser tales om Klinkejærn, „Noede" (Nodde= sætte Dop paa, sætte fast. Kan ogsaa betyde tilspidse), og at vor Ven Ambrosius Smed i 1648 forsyner „Vanskiben" med noget, der hedder „Vindpige". Inden vi gaar over den yderste Bro, vil vi lade øjnene løbe hen over samtlige Slottets Bygninger og fæste sig ved et Par Ting endnu, som et lille Pensel- 45. strøg til i det Billede af Slottet, det her er Hensigten at give. Jeg tænker paa' dets mange Vinduer, Døre og Porte og deres Udseende og Lukkelse. Det bliver nærmest en Repetition og en lidt videre Udmaling af det, der allerede er fortalt. Angaaende Vinduernes Form — den som væsentlig bestemmer Stilen i Bygningerne — da tror jeg ikke, her er Tale om Buer. I alt Fald har det da kun været i Murværket over dem. Karmene har sikkert været i Firkant. Jeg slutter det deraf, at Tallet af Vinduerne altid er lige — i Reglen 2, 4 eller 6. Og Prisen paa Ruderne er altid ens — I Skilling pr. Stk. Havde der været spidse eller runde Buer, maatte der vel fremkommet et ulige Antal Vinduer i hver Karm, og de enkelte Ruder vilde ikke have haft samme Størrelse og kostet det samme. Der•var endvidere i omtrent alle Karme et oplukkeligt Vindue. Dernæst omtales Stifter, hvormed de Vinduer, som ikke var til at aabne, var sømmet. Og endvidere nævnes altid i Smedenens Regninger Vinduesstænger, som sloges tværs over Karmene for•at skærme Ruderne: 20 i Kvisten i Fruerstuen, 36 til selve denne, 18 til Borgestuen, 6 til Rustkammeret, 6 til Lensmandens Kammer o. s. v. Selvfølgelig omtales stadig Vinduesskodder. I Hans Smeds Regning af 1631 er opført 32 Spiger til Fruerstuevinduerne, „som Skodderne løber udj". • Dernæst er der Beslaget og Lukkelserne for Døre og Porte. Naturligvis Viser Smederegningerne stadig Navnene Hængsler og Stabler, Bolte, Haspe og Kroge, alt det, man ogsaa fandt i ethvert af Tidens Bondehuse. Men foruden Laase af forskellig Art: Dobbeltlaase, Taskelaase o. fl. med tilhørende Nøgler nævnes stadig den primitive „Lukkelse: Klinken med tilhørende Klinkefald. Selv de store Dobbeltporte maatte nøjes med denne Lukkelse. Der nævnes ganske vist 1641 3 Taskelaase til to Porte i Borggaarden, købte hos Købmand Søren Vinter i Aarhus, og i 1648 laver Gunde Smed' en Laas ogsaa til Porten, 'og - mani har vel nok til Natten lukket for Gaardene med disse. Men om Dagen togman med Haanden om „Haandfanget" i Porten, lagde Tømmelen paa Klinken og lukkede sig ind paa samme Maade som ude i Huse og Gaarde. Klinken har for Resten holdt sig helt op i den nyere Tid. I min Barndom og Ungdom aabnede vi Køkkendøren i mit Hjem — en gammel Rytterskole — med Klinken og Klinkefald. Naar vi saa til allersidst har ladet Blikket løbe rundt langs Tagskægene og set, at der overalt var Tagrender af Bly — et enkelt Sted nævnes dog Træ- render — er vi færdige til at gaa over den sidste Bro. Udenfor den yderste Port, Vold og Voldgrav laa en Smedie. Synet nævner den som liggende her. Dens Navn gaar igen endnu i Navnet „Smedebakken", hvor en Række Boliger for Fabriksarbejdere nu ligger. Hvor langt tilbage i Tiden man skal søge den første Smedie her, ved jeg ikke, men i 1630 „ophugges" her en ny med „Sehorstien och Esse". Den var altsaa Bindingsværk, og den havde Tegltag. Værktøjet i Smedien

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

har vi en Fortegnelse over i begge Inventarielister. Den fra 1588 ser saaledes ud: „I Stedt (Ambolt), 1 Forhammer, 1 Siiehammer (Sidehammer), 2 Haandhamre, 1 Fusthammer (Fust= Hastværk, 46 •maaske en ganske lille Hammer), 6 Brødde, 1 Qjejernn (at smede QxeØjer med), 8 Tenger, 2 Stockjernn (Stokkejærn -= Jærn at hugge Huller med), 3 opstaeridis Nagelhog (Nagelhog = Nagelkrampe = et Jærn, hvori Hovederne paa Naglerne smedes), 1 Feelhage (Filhage), 1 Sperhage (Ambolt med langt Næb), 1 gamell Slibestien, 1 Slibestien med een Staa Axel, 1 Fyrspid, 1 jærnmbunden Spand, 1 Buglenchj (Buglænke at hænge ustyrlige Heste i, naar de skoes), en Halslenche, 1 Nadstaald (skal vist være Nadstald = et Sted eller en Indretning til at tvinge ustyrlige Heste i eller med), 1 Hoff Tannge (Hovtang), 1 Skoe Jernn, 1 Giernhamer (Gier -= Smykke, altsaa maaske en Hammer at udarbejde finere Ting med), 1 Hoffklinge (at skære i Hoven med ?), 1 Studsfell (Studse-Fil), 1 Skoehammer, 1 Par gammell Belle (Bælge), 1 Feele Skrue, 1 Feelstock, 1 Bennckehamer, 1 Fellkloffue (Filklov= en lille løs Skruestikke), 2 Brødde, 1 Underlad. (maaske Vindelad), 14 Fede." Desuden findes opført som indgaaet mellem Inventaret i Regnskabsaarene 1586-87 og 1587-88 „2 Slettfiile, 11 Skrubfiile (Raspe?), 2 Tingsler (Bødker- økser), 2 Bondknifue (Baandknife), 1 Schoffue Jernn (maaske en Jærnstang), 1 Buoløxe og Høyøxe." Endvidere fandtes i Smedien nogle Ting, som rimeligvis har været under Hammer og Fil: „2 store Lencher adt age Tørner aff Schouffuen med, 82 Led langt" (formodentlig Lænker at surre Kævlerner fast til Skovvognen med), nogle Laase m. m. 1 1611 er der ikke slet saa rigeligt med Værktøj. Der findes kun „I Par guode brugelig Belger, 1 Smidistedt (Ambolt), 2 Tenger, 1 Forhammer, 1 Sihammer, 1 Fusthammer, 1 Handhammer, 2 Brødde, 1 Sperhage, 1 Skruestock, 1 Slibstienn uden Axel og 1 gamelt Nadstolle." 1 1632 beslaar Hans Smed i Balle et Par ny Bælge, og 1634 forsyner Gunde Smedien med en ny Form i Essen og noget nyt Smedeværktøj. 1641 synes Smedien at være bleven flyttet, idet der opføres en ny i „den gamle Stald". Under Rubriken „Bødker-Redskab och andett" er saa opført bl. a., hvad Bødkerhuset ved Aaen vel indeholdt: „I Boløxe, 1 Høigøxe, ubrugelig, 2 Tengsel, 2 Baandknife, 2 Ugler." 1 Møllen findes 3 ferdige Querne, 3 Bildjern" (at skærpe Kværnstenene med) og lidt andet Redskab. Paa Inventarielisten af 1611 findes endelig opført „I Jernlencke att hentte Thømer off Skouffuen med, 2 Vinfade, ubrugelig og endelig 1 Kloche og Sejer Werch, nogle Fiskeredskaber og Hyttefade. Hvor Redskaberne har været anbragt, naar de ikke var i Vandet, er ikke nemt at afgøre. Der nævnes: „I ferdig (brugelig) Wohdtt (Vaad), 10 Ruser, 2 Togger 1) — ere nogit miere endt halffslidt", staar der. „I Skalle Togger, 3 nye Wodgaren". Vaadet omtales ogsaa i 1612. Der bliver da lavet et nyt. Det var flettet af Haar (Hestehaar vel sagtens) og var forsynet med „Theller" (Liner i Kanten af Fiskegarnet).) Fiskeredskab (med Net paa en lang Stang; Fiskene jages ind i Nettet med en anden lang Stang). 47 Hyttefadene omtales ogsaa senere. 1612 laver Poul Rasmussen i Funder 2 nye, i 1630 forsynes de med Hængsler, Haspe og Kramper, og 1647 sætter Ambrosius Smed et nyt Led.i Fadets Jærnlænke. I Slottets Nærhed var ogsaa et Teglværk. I 1588 omtales dette og Teglblænderens Jens. Vi vil senere komme til at nævne denne Arbejdsplads. Jeg vil her til Slut indskyde, hvad det hele „Inventarium" paa dette Tidspunkt af Rentekammeret ansættes til i Penge: 365 Rdlr. (1). Man har i Regnskabet en Specifikation af det hele. Men det vil føre for vidt at citere denne. Kun et Par af de mere værdifulde Ting skal anføres: 1 Par hollandske Lagener 4 Rdlr., 1 Par Hørgarns do. 11/2Rdlr., 1 Par Blaargarns do. 3 Mark, 1 Sardugs Dyne 11/2 Rdlr., 1 Hampelærreds do. 2 Rdlr., 1 ulden do. 5 Mark, 1 flamsk -Bænkedyne 11/2 Rdlr., 1 Drejls Skivedug 11/2Rdlr., 1 flamsk Dug syet med Silke 21/2 Rdlr., 1 Tin Smørfad 11/2 Mark, 1 Messing Lysestage 2 Mark. . — — Fra Slottets yderste Port gik Synet af 1645 saa om efter Ladegaarden til, ad en Vej langs Aaen. Den blev i 1621 brolagt. Vi ved det af et kongeligt Brev af 1621 til Lensmand Chr. Holch. Det hedder nemlig heri: „— — — Efftersom der mellem

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Slottet och Ladegaarden skall were en megedt slem Wei och besynderlig om Winterdagen, da seer wi naadigst for gaadt ann adt Bønderne offuer aldt i Lehnnet skulle gjøre och ligge enn Steenbroe derimellem — — —". Ved denne Vej laa altsaa Silkeborg Kro, nogle Huse og endelig Silkeborg Mølle. Kroen og Møllen vil senere blive gjort til Genstand for en længere Omtale. Her vil vi kun beskæftige os med Ladegaarden, som Synet af 1645 besigtiger, og som da ogsaa i langt højere Grad var knyttet til Slottet end Kro og Mølle var. Om Husene langs Vejen er der egentlig kun det at sige, at de i Reglen var Bolig for Haandværkere og andre, som arbejdede paa Slottet: Jørgen Badskier, Thomas Rembsnider (Sadelmager), Hans Tømmermand, og hvad de nu hed. Til et enkelt af dem var udlagt lidt Have. Af Husene og denne betaltes Fæstet Med nogle Dages Hovarbejde. Ladegaarden laa da der, hvor nu Slottet eller Hovedgaarden ligger. Synet begynder med det „Norderste Husz". Det er Gaardens Isterad eller Stuehus. Her havde Ladefogden sin Bolig. Der nævnes „Ladefogdens Cammer", „et Cammer nest hoes" og „Kiøchenet". I 1630 tales ogsaa om „Folkenes Kammer", der sammen med Ladefogdens faar indsat 8 Vinduer. Et Syn i Gjern Herreds Tingbøger af 1664 nævner ogsaa Ladegaardens „Isterad". Dernæst synes „det wester Husz, som er Nenhuszet". Det kaldes til andre Tider „Fæhuset i Ladegaarden", „det lange store Fæhus" — som jo giver Billedet af noget rummeligt — og „det westre Fæhus". Synet af 1611 omtaler endnu et Hus mod Vest: „ett Hus kalles Koehus westerst i Gaarden, som er aldelis bøgfeldig och wil enndelig thagis neder och settis op igien, om det ennten skal were Queg eller Foeder udi". Det er muligvis ikke blevet opbygget, thi det nævnes ikke senere. Derefter tager Synet af 1645 Kornladen for. Den 48 har ganske sikkert ligget lige overfor Isteraden, som Laderne jo næsten altid ,gør. Der tales nemlig 1611 om „et Hus, staar Øster i Ladegaarden", og som ikke er Lade, da denne samme Aar nævnes som et Hus for sig under Navnet „den stuore Lade". Denne omtales ret ofte. I 1617 er den „obben" i Taget, „Kornet och Høed til stor Skade och Forderfuelse". 1625 har det stærke Uvejr ,gaaet hen over Egnen, som ogsaa gennembrød Limfjordstangen ved Agger. Det kaldes i Lensregnskabet „den store Storm" og „det store Weder" (Vejr). Det har faret haardt frem mod alle Slottets Bygninger, mod Tag og Gavle, Vinduer og Tagrender — overalt. Ogsaa i Ladegaarden er sket betydelig Skade, som maa udbedres. Tagstenene er „største Parten" blæst ned og „sønderslagen", Sparrerne er afblæste, Bjælkerne udgaaet af „Nocherne" (?), det vil vel sige forskudte, Tavlene i Bindingsværket væltede ud o. s. v. Der bliver af nogle Savmænd i Funder skaaret i Skovene 1760 Alen Tømmer, Laurits Tømmermand, Hvinningdal, maa hjælpe paa Stolper, Leder, Remme og det hele, og Murer Niels Lauritsen fra Skanderborg sætter. Tavlene ind, „sylder" med Kampesten under Lederne, og lægger Tag igen. Det giver et Begreb om Husets Størrelse at høre, at der ved den Lejlighed foruden det ovenfor nævnte Tømmer er medgaaet 800 Lægter, 4000 Søm, 9000 Tagsten, 3500. Mursten og 70 Læster Kalk. Ved samme Lejlighed omtales tillige 4 Binding Hus „emellum Laden och Fæ- huset", som ogsaa bliver opbygget. Kornladen havde Porte. I 1630 bekostes der Ringe og Tappe til dem, og i 1645 meddeles, at „begge Porthene mangler Stabler och ald Tilbehør". Dette maa vel forstaas som Lukkelser for et Rum, der gaar Huset paa langs og har delt det i Korn- og Tærskelade. Ladegaarden har altsaa i Slottets Velmagtstid haft Bondegårdens sædvanlige fire Længer: Stuehus i Nord, Kostald i Vest, Lade i Syd og nok et Hus i Ost ud mod Aaen, som sikkert ogsaa har været Gemmested for Korn og Hø, da det i 1611 siges at være saa forfaldent, at „der kan intz (intet) were Høj (Hø) foruaridt" (forvaret). At der i Tidernes Løb kan have fundet Ombygning og Omlægning Sted er jo højst sandsynligt. Et Syn af 1664 taler saaledes om „de to østre Huus i Gaar- •den", „Stalden" og „den indlugte Port". Alle Ladegaardens Bygninger har uden Tvivl været Bindingsværk. „Qxenstalden", hedder det i 1611, har „stuor Brøst paa Vegie (Vægge), Thømer — — — och FuodstØckerne langs Leden", og i 1645 siges om samme Hus, at den ene „Gaul ehr paa 3

Uddrag: Silkeborg Slot ved Edv. Egeberg udgivet Hasselbalch 1923

Tauffl nær udslagen". • At Kornladen var Bindingsværk, har vi allerede set. Dens Tag har været et Sammensurium af Tegl, Straa og Lyng. Eller er efterhaanden blevet det. Baade i 1611, 1617 og 1625 (se ovenfor) tales om Tagsten. Men i 1615 har Lensmand Chr. Holch indberettet til Kongen, at „alle Husene paa Ladegaarden er meget brøsthøden paa Tag". Og i Cancelliets Brevbøger for samme Aar findes et 49 kong. Brev, hvori det strængelig befales enhver Helgaards-Bonde i Lenet at yde et helt Læs Langhalm, og hver Halvgaards do. et halvt Læs. Af dette er altsaa ogsaa noget lagt paa Laden. Og i 1642 siger Lensregnskabet, at 2 Mand fra Vråds Herred har lagt Lyng paa 8 Binding Hus i den ene Ende af Slottets Lade, hvor der er bleven taget Tagsten ned, som anvendtes paa andre Steder paa Slottet. Og i 1643 tækkes der ogsaa med Lyng. Men i 1648 forbedrer Murmand Mickel Ravnholt Tærskeladen med „Tagstien och Skielling (Underskelling)", Der lægges ogsaa Tagrender op. „Blyrenderne var i Feigde (Fejde) Tiden slet borttagen mellem Huuszen och Tagstienen, saa Regn och Drob (Dryp) Ødelagde Tømmer och Mure", hedder det. Af Inventar i Ladegaarden nævner Listen af 1588 kun „60 Stauffkar (Stav-), 4 Spander, 1 Flodbøtt, 1 Kiernne (Kærne), 4 Mielchiballier (Mælkeb.) og 5 Knabstobe". Hvad Ærinde Stavkarrene har i Ladegaarden er ikke godt at sige. De synes mere at have hjemme i et Bryggers end paa en Ladegaard. Men maaske er de sat her et Sted i en tom Lade af Mangel paa Plads paa Slottet. Det øvrige hører godt nok hjemme, hvor der malkes og kærnes og drikkes. Mærkeligt nok findes ikke Avlsredskaber af nogen Art eller Vogne paa Listen.